

הלאת מחשבת

דיון לעומק בנושאים עיוניים ~ רעיונות והערות ~ בפרשת השבוע

פרשת השבוע "בא" (ובו י' עניינים בביאור הפרשה ופרק "נחשבה")

"בזמורנג" (בעין הסערה)

פרק א' החלום הגדול.

הטעמים שנותן רש"י אינם בשביל מצרים רק לישראל. דלטעם א' נעשה כדי להמית את הרשעים, ולטעם ב' כדי שיוכלו לחפש את הרכוש של המצרים, שניהם הם לטובת ישראל, א"כ ניתן היה לומר דחלוקה מכה זו מתשעת המכות האחרות שניתנו למצרים בגין חטאיהם, לפיכך היה בהם סדר זה, רביע חודש מכה ושלושה שבועות התראה, אבל מכת חושך שנעשתה למען ישראל חלוקה במהותה ואפשר שתהיה של שלושה ימים בלבד).

וביארז בזה, שיש לדייק בדברי הפסוק למה נכפל הפסוק שלושת ימים שלושת ימים פעמים, שלא ראו איש את אחיו ושלושת ימים שלא קם איש מתחתיו, אלא ע"כ שהיו שני פעמים שלושת ימים ועל כן יש לומר שהיו שלושה ימים ראשונים שלא ראו איש את אחיו שיוכלו לקבור את רשעי ישראל שמתו בשלושת ימי האפלה (כיון שלא רצו לצאת מארץ מצרים לא הייתה להם זכות לחיות, שהרי לצאת ממצרים לא מגיע להם ולהישאר במצרים למה להם חיים כשהם שקועים בשער הנ' של הטומאה לפיכך נגזר עליהם מיתה).

והיו שלושה ימים נוספים שלא קמו איש מתחתיו. ולפי"ז צריך לומר שרש"י לא בא לומר שני טעמים שכל אחד מהם טעם מספיק שיהיו שתי מכות של חושך, אלא הם שני טעמים משלימים, כלומר כל שלושה ימים היה לו טעם אחד, שלושה ימים ראשונים בשביל לקבור את רשעי ישראל שלא ירגישו המצרים שמתו ויאמרו אף הם לוקים כמונו (ולא ירצו להוציא את בני ישראל ממצרים) ושלושה ימים אחרים בשביל שיוכלו ישראל לחפש בבתי המצרים את כליהם הטמונים שלא יוכלו

א) למה הוזקו ישראל לאור בג' ימי החשכה ולמה הוזקו לשני סוגי ימי אפילה.

איתא בפרשה פרי' י' פס' כ"ב כ"ג) "ויט משה את ידו על השמים ויהי חשך אפלה בכל ארץ מצרים שלושת ימים לא ראו איש את אחיו ולא קמו איש מתחתיו שלושת ימים ולכל בני ישראל היה אור במושבותם".

ובפרש"י: ויהי חשך אפלה שלושת ימים, חשך של אופל שלא ראו איש את אחיו אותן שלושת ימים. ועוד שלושת ימים אחרים חשך מוכפל על זה, שלא קמו איש מתחתיו, יושב אין יכול לעמוד ועומד אין יכול לישב. ולמה הביא עליהם חושך? שהיו בישראל באותו הדור רשעים ולא היו רוצים לצאת ומתו בשלושת ימי האפלה כדי שלא יראו מצרים במפלתם ויאמרו אף הם לוקים כמונו. ועוד שחיפשו ישראל וראו את כליהם וכשיצאו והיו שואלים מהן והיו אומרים אין בידינו כלום, אומר לו אני ראיתיו בביתך ובמקום פלוני הוא".

וברא"מ ובגו"א עמדו בזה, מהיכן ההכרח שהייתה מכה של ששה ימי חושך, דילמא הייתה רק של שלושה ימים?

(אף שכל המכות שימשו שבעה ימים ולמה נשתנתה מכה זו מהיתר? עדיין אין בזה כלום, דמהאי טעמא גם אם יכפיל המכה לא הועלנו כלום שהרי הם ששה ימים ולא ז'! אמנם על זה ישבו המפרשים ז"ל שאת היום השביעי השלים הבורא בקריעת ים סוף כשהחשיך עליהם בעב הענן ואתי שפיר ז' ימים.

ברם עדיין יש להעיר, דבלאו הכי אין דומה מכה זו ליתר המכות, שהרי כל המכות נעשו בשביל המצרים עצמם ואילו מכה זו לשני

רואה איש מכל מקום אם המצרי יחוש שפורצים את דלתו יכול הוא לנוע ממקומו ולתפוס את הפורץ וזו כוונת הגוי'א שנתפס עליו כגנב, אבל יהיה החושך עב מאד עד שלא יוכלו לנוע יוכלו בני ישראל לפרוץ את הבית והמצרים לא יוכלו למנוע זאת בעדם.

ברם עדיין צ"ע: א) למה לא די בשלושה ימים שלא ינועו המצרים כלל ומתחילה יהיה החושך כפול ועב ויקברו את מתי ישראל ויחפשו את כלי המצרים? ברם זה נוכל ליישב כפי שביארנו בתחילה שצריכים היו לששה ימי אפלה כי בגי ימים לא היה די לעשות את שניהם כי לצורך קבורת ישראל לא היה צורך לברוא גי ימים של חושך כפול דהרי די גם בחושך של לילה ואין הקב"ה עושה חושך זה לחינם, לפיכך בגי ימים הראשונים די בחושך של לילה, רק לצורך החיפוש בבתי מצרים צריכים היו לחושך כפול כזה.

ב) אבל עדיין צריך עיון, הלא המצרים החביאו את כספם גם במקומות שלא היה אדם יכול להגיע ולזה נצרכו לאור הגנוז כפי שנאמר במדרש, למה מלכתחילה לא היה די בחושך כמו בגי הימים הראשונים ולא יצטרכו לחפש בבתי המצרים אלא יראו את הכל עם האור הגנוז? ואין לומר שלאור הגנוז זכו רק במקום שיד אדם לא מגעת אבל ביתר המקומות צריכים היו להיכנס ולחפש במו עיניהם ולפיכך צריכים היו להחשיך למצרים עד שלא יוכלו לנוע, דגם על זה נקשה וכי איך ניתן היה להם לראות בבתי המצרים אם לא דרך האור הגנוז, כפי שביאר ברמב"ן שאי אפשר היה להדליק אור באותו חושך, כי כל נר גשמי שהיו מדליקים תיכף היה כבה בגלל החושך הזה (שגרם שלא יהיה לאור חמצן שנוקק לדליקה)

ואולי כל זה נדרש מדין חובת ההשתדלות שאם לא היו מטריחים עצמם לא היו ראויים לקבל את כלי המצרים אף שהובטח הרכוש הזה להם כבר בברית בין הבתרים בשביל השעבוד, מכל מקום צריכים הם להתאמץ על הדבר ולעשות פעולות טבעיות כדי שיזכו לכך, רק אותן מטמוניות שלא ניתן היה למצוא בשום אופן האיר להם אותו אור הגנוז שגילה להם את כל מה שהסתירו אפילו בקירות הבית ודו"ק היטב.

להכחיש שאין להם כלים כפי שאכן ניסו לומר ליהודים.

ועדיין צריך ביאור, למה צריכים לששה ימים ולמה צריכים הימים האחרים להיות חלוקים בעובי האפלה עד שהחושך היה כפול ומכופל כעובי דינר, הלא די בשלושה ימים שחלק מבני ישראל יהיה עסוק בקבורה והיתר יחפשו בבתי מצרים כדי לתור אחרי כליהם? ויש לומר שלא היה די בשלושה ימים כי היו עוסקים כל היום כדי לקבור את כל רשעי ישראל, שהרי מתו ארבעה חלקים של העם או הרבה יותר לפי הפירושים האחרים, וכיון שכן הוצרכו לעוד גי ימים כדי שיוכלו כל ישראל לחפש בכלי שכניהם המצרים

צ"ע, שהרי היהודים היו גרים בגושן ולכאורה חיו בנפרד ומניין השכנות שלהם עם המצרים? ואולי מלבד ארץ גושן חיו גם בארץ מצרים רבים ולהם שכנים מצרים ומהם היו שואלים כליהם, ועדיין צ"ב אלו שגרו בגושן מהיכן היה להם ליטול כלים הלא בפסוק נאמר ושאלה אשה משכנתה ומגרת ביתה משמע שלא לקחו ממצרים שלא היו שכניהם וצ"ב, אם לא שנאמר שגם היו מצרים שגרו בארץ גושן ואין זה כל כך במשמע מהמדרשים).

והגוי'א פירש שלכך נצרכו ששה ימים, כי לא היה די בשלושת ימי האפלה הראשונים, שכן אפילו אם לא היו רואים איש את אחיו מכל מקום יכולים היו לקום ולמנוע מהם להיכנס על ידי שהיו נועלים את דלתותיהם בפניהם, אי נמי המחפש היה נתפס כגנב אם הייתה הדלת פתוחה והמצרי יכול היה לנוע, לפיכך צריכים היו לשלושה ימים בהם לא קם איש ממקומו.

ודבריו צריכים ביאור: א) אם יכולים המצרים לנעול את דלתותיהם מסתמא עשו כן עוד לפני שמכת חושך החלה כפי שנוהגים בכל מקום שאין מניחים את הבית הפקר, א"כ מה יועיל מה שהמצרים אינם נעים הלא הדלתות נעולות על בריח? ב) איך בכלל ישראל נתפסים עליהם כגנבים אם המצרים לא רואים איש את אחיו מניין להם שישראל נכנסים לביתם כגנבים? אלא ודאי צ"ל שאין אלו שני תירוצים אלא ביאור אחד, דאיך בכלל יהודי נתפס עליו כגנב, ע"כ מכוח שהבית נעול ומי שנכנס לבית ואינו מוכר נתפס הוא כגנב אף אם חושך בבית ואינו

האור המיוחד שנוצר בשבילם? ובי"פירוש יונתן" ביאר כוונתו שבאותם ימים שהייתה האפילה לא היו יכולים להתעטף בציצית ולהניח תפילין, שהרי מצוותם ביום לפיכך האיר להם כדי שיוכלו לקיים את המצוות שדינם ביום.

ודבריו צ"ע, דמניין לו שקיימו בני ישראל את המצוות הללו, שהרי במצרים לא קיימו ישראל מצוות כישראל, וכפי שמצינו שעמרם נשא את יוכבד דודתו אף שעתידה תורה לאסור זאת? וע"כ שבחז"ל לא שמרו על מצוות אלו (כדברי הרמב"ן ז"ל).

בר מן דין יש לעיין דאפילו אם בני קיימו מצוות במצרים מכל מקום לא קיימו מצוות שהם זכר ליציאת מצרים כשעדיין לא הייתה יציאת מצרים (וכמו שמבואר במפרשים ז"ל אמאי לא מצינו שאברהם קיים מצוות חנוכה וביארו בזה שמצוות שתלויות בסיבה שעדיין לא נתהוותה לא קיים, א"כ מסתמא שגם לא התעטף בטלית ולא הניח תפילין. ובגמ' בסוטה (דף י"ז ע"א) שבזכות שאמר אברהם "ואם מחוט ועד שרוך נעלי" זכו בניו לשתי מצוות, לחוט של תכלת ולרצועה של תפילין, היינו לעתיד לבוא במתן תורה, אבל לא שכבר הניח מאז, כי לא התחדשה הסיבה ואין טעם לשמור (וצ"ע מקרבן פסח ומצות שאפה לפסח עד שהסיבה עוד לא התחדשה, ויעויין בביה"ל בעניין).

עוד צ"ע למה לא נפרש את התרגום כפשוטו שקיום המצוה נגע לקבור את הרשעים, שהרי ישנה מצוה לקבור את המת ואף ברשעים נאמרה, ואדרבה כל מקור מצות קבורה נאמר בתורה לגבי מי שנתחייב סקילה שתולים אותו לאחר מיתתו לפני השקיעה וקוברים אותו בו ביום, אף שהוא רשע גמור ובי"בתי קברות יש, אחד לרשעים קלים ואחד לרשעים גמורים, כדאיתא במס' סנהדרין (דף מ"ו ע"א). ואם אמנם שכבר רמז התרגום דבריו ברישא ומשמע א"כ שהכוונה למצוות נוספות ולכן נחת המפרש לומר כן במצות טלית ותפילין, אבל כל זה דוחק רב.

עוד יש לתמוה, שהרי בלאו הכי כל המצוות שתלויות ביום לא פקעו בשל העדר יום, שהרי אי אפשר לומר שאותם ימים נחשבו ללילה,

בתרגום יונתן ביאר את הפסוק וז"ל "לא חמון גבר ית אחוי ולא קמון מאתריה תלתא יומין ולכל בני ישראל הוה נהורא למקבר רשיעיא די ביניהון דמיתון ולזכאיא למעסק במצוותא במותבניהון".

ביאור התרגום: מכת חושך באה בשל סיבה אחת בלבד, לקבור את הרשעים שביניהם ושיעסקו הזכאים במצוות במושבותיהם" לכאורה נראה היה שדי היה לגי ימי אפילה שהרי לא נחת לפרש כלל את הטעם השני. וצ"ע לפי"ז למה לא קם איש מתחתיו גי ימים, שהרי לזה די היה גי ימים? עוד צ"ע למה לא יכלו המצרים לקום ממקומם במשך גי ימים? שהרי די היה שלא יראו ולא יוכלו לדעת שהיהודים קוברים את מתיהם, למה נענשו בעוד גי ימים שלא יקומו ממקומם?

אם לא שנאמר שלתרגום יונתן הייתה מכה נפרדת למצרים שלא קשורה כלל לישראל ואותה כלל אין צריך להסביר כי ברור שהגיע למצרים מצד עצמם עונש חמור ואילו מטעם שהיהודים יוכלו לקבור את מתיהם אין זה עונש למצרים מצד עצמם, והרי הגיע למצרים י"מכות מצד רשעתם? לפיכך מבאר התרגום יונתן את זה שהתורה מציינת שהקב"ה האיר את מושבות ישראל וזה הגיע מסיבה אחת בלבד כדי שיוכלו לקבור את הרשעים שביניהם שמתו.

כלומר הוא לא מפרש כדברי רש"י (שהביא את המדרש כדי לפרש את סיבת המכה שהגיעה למצרים כדי שימותו הרשעים בגי ימי האפילה) דסיבת מכת חושך הייתה בגין המצרים עצמם, אלא שבתוך ימי האפילה נענשו גם היהודים שלא רצו לצאת ממצרים. ומציינת התורה בפסוק שלכל בני ישראל היה אור במושבותיהם אבל לא מהטעם שהקב"ה הבדיל בין ישראל למצרים, דא"כ היה לפסוק לומר שהפלה הקב"ה בין ישראל למצרים כפי שציין בכל המכות דלעיל, אלא סיבה אחרת הייתה כאן שהקב"ה האיר ליהודים בתוך האפילה כדי שבני ישראל יוכלו לקבור את הרשעים שביניהם.

והנה הוסיף בתרגום יונתן "וזכאיא למעסק במצוותא במותבניהון" וצ"ב למה כיון? כלומר, אילו מצוות היו צריכים ישראל בשביל

מציאותית כדי שיקל עליהם לקיים את המצוות, כי אם היה חשך ביותר היו מתבטלים מן המצוות לאונסם והקב"ה רצה לזכות את כלל ישראל שלא יסבלו בגין העדר האור בשום עניין, ומציין התרגום יונתן שכל הני זכאי צריכים היו לאור לא בשל נוחות אישית כי קשה להיות כל כך הרבה ימים בחושך, אלא כדי שיוכלו לקיים את המצוות בניחותא, ודו"ק היטב בדבר.

(מהרה"ג החו"ב בעל ויברך דוד שליט"א)

ב) ביאור החילוק בין גאולת הלילה לגאולת היום והחילוק בין אמת ויציב לאמת ואמונה

ליל שמרים הוא לה' להוציאם מארץ מצרים (יב, מב)

בברכות ד' ע"ב מובאת מחלוקתם של ר' יוחנן וריב"ל האם בלילה יש לסמוך גאולה לתפילה או לא, ואמרינן עלה בגמרא: "במאי קא מפלגי, אי בעית אימא קרא אי בעית אימא סברא, אי בעית אימא סברא, דרבי יוחנן סבר גאולה מאורתא נמי הוי אלא גאולה מעלייתא לא הויא אלא עד צפרא, ורבי יהושע בן לוי סבר כיון דלא הויא אלא מצפרא לא הויא גאולה מעלייתא", ובילקוט שמעוני דברים רמז תתמ"ב הגירסא: "ורבי יהושע בן לוי סבר גאולה מאורתא לא הויא".

דהיינו: שיטת ר' יוחנן היא שהגאולה של הלילה היא ג"כ גאולה חשובה ולכן גם בערב יש לסמוך גאולה לתפילה, ושיטת ריב"ל שהגאולה של הלילה אינה גאולה חשובה, ולכן בלילה א"צ לסמוך גאולה לתפילה.

ולכאורה תמוה, מאי אכפת לן אי מאורתא היתה גאולה במצרים או לא, הא לכאורה ברכת אמת ואמונה היא על כל הישועות והניסים שהיו ביציאת מצרים, גם על מה שהיה בגאולה של הבוקר, וגם נזכרו בה ניסי קריעת ים סוף שהיו בבוקר.

ומבואר מזה שעיקרה של ברכת אמת ואמונה נוסד על הגאולה שהיתה בלילה, שאז נתן להם פרעה רשות לצאת ממצרים, אך עדיין לא יצאו בפועל אפילו מפתח ביתם,

אמנם צ"ב, דלכא' גם באמת ויציב וגם באמת ואמונה יש את כל ענייני יצי"מ וקריעת ים סוף, והיכן רואים בברכת אמת ואמונה שעיקרה הוא על הגאולה של הלילה.

ונראה, דהנה באמת ויציב אנו מודים על כל ניסי יצי"מ בלשון עבר: "ממצרים גאלתנו מבית עבדים פדיתנו כל בכוריהם הרגת" וכו', אך באמת ואמונה אנו

שהרי לא שקעה השמש באותם ימים, שכבר נשבע הקב"ה על המאורות בעת המבול "יומם ולילה לא ישבותון ומיני אז לא שקעה חמה שלא בזמנה (בר מליעקב כשעבר בבית אל ובמלחמת יהושע ואכמ"ל בעניין ובספרי "ברכת הלל" על שמות הארכתי בזה בסימנים נ"י"א נ"ב).

וא"כ יש לדון בזה, כדין האמור בשו"ע (או"ח סי' רס"ג סי"ד) בעניין מי שחשכה להם פתאום ביום המעונן וטעו לקבל שבת, דוודאי מה שהיה בשלושת ימי האפלה הוא גדר של העדר מאורות על ידי שהחשיך להם עם עב כבד מאד עד שקרני השמש לא יכלו להאיר להם באותו מקום ובשאר המקומות זרחה השמש כמו בכל המקומות ואף בג' הימים האחרים שברא הקב"ה בריאת חושך מיוחדת שגרמה שהשמש לא האירה באותו מקום, מכל מקום דין יום לא פקע בשל זה כי המאורות שימשו בשאר המקומות אלא שלא נתנו את אורם במצרים ודין יום ולילה נגזר במציאות של שקיעה וזריחה.

ויעויין ב"תפארת ישראל" (סוף פ"ק דברכות מה שהאריך לדון לגבי המדינות הצפוניות בהן לילה כאור יאיר והדבר נוגע למקומות בהן היו קהילות יהודיות, כקופנהגן דנציג שטוקולום שבדנמרק ושבדיה, בהן בחודשי הקיץ יוני יולי אין שקיעה כלל, איך הדין לגבי טלית ותפילין ואיך ינהגו לגבי שבת, איך לחשב את שבעת הימים. כמו כן דן לגבי אלו הבאים ל"נארדפאל" (הקוטב הצפוני) שם בחורף אין יום ובימי הקיץ אין לילה כלל, איך יתנהגו שם? ופשוט לו שאי אפשר שמקומות אלו יפקעו מדיני שבת קריאת שמע תפילה טלית ותפילין. והאריך איך מחשבים את היום והלילה, כי בכל המקומות הללו אי אפשר לדון יום ולילה שחושך הוי לילה ואור הוי יום, כי לא באור וחושך תלי מילתא אלא בשקיעה וזריחה, ובאותם מקומות אין לא שקיעה ולא זריחה, אלא השמש מקיפה ד' רוחות וחוזרת חלילה.

הרי לנו שגם אם אין אור לא נפטרים מהמצוות התלויות ביום, והרי זה כמי שנמצא במערה חשוכה ביותר שחייב בדיני היום בשעות היום גם אם המקום חשך ביותר, ואי אפשר שבני ישראל הוצרכו לאור כדי לעשות את היום ליום, אלא פשוט שהוצרכו לאור מבחינה

ישראל לא היה ששלטה עליהם הס"א להסיר מהם ח"ו מעלתם הגדולה, אלא אי אפשר כי אם שינתן איזה רשות לס"א להתאחז באיזה צד מישראל, וזה יהיה להם עינוי... ונמצא שבזמן חורבן הבית לא אבדו ישראל מעלתם ח"ו, ולא שלטה בהם הס"א כמו שהיה במצרים ח"ו, אלא נגבהה הס"א להתאחז באיזה צד במעלתם של ישראל, ואז שלטו על הגופים למטה, ולא לטמאם כמו שהיו משוקעים אותם במצרים כנ"ל".

כלומר, שאמנם גם עתה בגלות אנו סובלים תחת יד האומות, אך אין זה דומה כלל למה שהיה במצרים, כי שם היתה למצרים ממש שליטה על עם ישראל, ולא היה נחשב כלל עם בפני עצמו, אך מאז והלאה אין לאומות "שליטה" עלינו אלא רק "אחיזה" באיזה צד, ועל ידי זה יש להם שליטה רק על "הגופים" לעונתם, ולא על הנשמות לטמאם.

וענין זה מבואר בקצרה גם בספר תקונים חדשים להרמח"ל תיקון כ"א (ממה שגילה לו אברהם אבינו ע"ה), וז"ל:

"ובמצרים אתפרשו מגו סטרא אחרא דאתמר בה אלו לא הוציא הקב"ה את אבותינו ממצרים הרי אנו ובנינו ובני בנינו משעבדים היינו וכו', דהא בהוא זמנא סטרא אחרא שלטת על סטר קדישא, ובזמנא דאתפריק מתמן אתפרק לגמרי, ורזא דא עבודת פרך לא אשתכחת אלא במצרים, דתמן אשתעבד סטר קדישא לסטר מסאבא לגמרי, אבל מתמן ולהלאה לא יכלו סטרין בישינ לשעבדא ליה אלא לאבאשא ליה, בגין כך אית לאדכרא יציאת מצרים תדיר דהא גאולה דילה גאולת עלמין הוה".

וכענין הזה כתב הגאון רי"א חבר זצ"ל בפ"י יד מצרים על הגדה של פסח (עמ' ע'): "שורש הכל הוא ענין יציאת מצרים שהיה ראשית תיקון האומה הנבחרת בכל מדרגות העליונות שירשו אז לזרעם אחריהם, אפילו בזמן הגלות נשאר רשימו מכל אלו, והוא יתברך חופף עליהם בכל עת לשמרם ולהביאם אל השלימות הגדול באחרונה, ומזה הטעם נצטוונו לזכור יצי"מ בכל יום שהיא שורש התורה וכל מצותיה, ואפילו לעתיד לבא לא תעקר יצי"מ ממקומה כו'... מאחר שכל המעלות שנקבל אז הכל בא מהתחלה זאת ע"י יצי"מ שהוא שורש לכולם, שעי"ז נבדלו ונדבקו ביוצרים שאפילו בהיותם גולים מתנהגים בניסים נסתרים".

ונראה דזהו מה שאנו אומרים בברכת אמת ואמונה "המכה בעברתו כל בכורי מצרים, ויוצא את עמו ישראל מתוכם לחירות עולם", דהיינו שבזמן מכת בכורות יצאו בני ישראל משעבוד הסטרא אחרא לעולם ועד, ומאז נעשו עם ישראל אומה לעצמה, "בני בכורי ישראל", ויותר אין לאומות שליטה עליהם

אומרים את הכל בלשון הוה: "הפודנו מיד מלכים, הגואלנו מכף כל העריצים, העושה לנו ניסים ונקמה בפרעה, המכה בעברתו כל בכורי מצרים, המעביר בנו בין גזרי ים סוף", וכתב רש"י בברכות י"ב ע"א: "ברכת אמת ואמונה מדבר בה אף על העתידות, שאנו מצפים שיקיים לנו הבטחתו ואמונתו לגאלנו מיד מלכים ומיד עריצים ולשום נפשנו בחיים, ולהדריכנו על במות אויבינו, כל אלה הנסים התדירים תמיד".

ונראה בביאור הענין על פי מה שכתב רבינו הרמח"ל בדרך ה' ח"ד פ"ד:

"כי הנה יציאת מצרים היה תיקון גדול שנתקנו בו ישראל ונשאר הדבר לנצח, והיינו כי מאחר חטאו של אדם הראשון נשאה האנושיות כולה מקולקלת... והיה הרע מתגבר בכולה עד שלא היה נמצא מקום לטוב שיתחזק כלל... הנה עדין לא היה להם מקום שיוכלו להתחזק ולהתכונן בבחינת אומה שלימה ולזכות לעטרות הראויות להם מפני הרע שהיה מחשיך עליהם והזוהמא הראשונה שלא יצאה מהם עדיין... והנה כשהגיע הזמן הראוי חיזק האדון ב"ה את השפעתו והארתו על ישראל, וכפה את הרע לפנייהם והבדיל אותם ממנו, ורומם אותם מן השפלות שהיו בו, והעלם אליו, ונמצאו גאולים מן הרע גאולת עולם, ומשם והלאה הוקמו לאומה שלימה דבוקה בו יתברך ומתעטרת בו, והנה זה תיקון שנתקנו לעולמים כמו שזכרנו וכל הטובות שהגיעו לנו ושמגיעות לנו כולן תלויות בו, ועל כן נצטוינו לזכור אותו תמיד ולהזכירו בפנינו שעל ידי זה מתחזק התיקון ההוא עלינו ומתאמץ האור בנו ומתמידה בנו התועלת הנמשכת מן התיקון ההוא".

הרי לנו שמלבד הגאולה כפשוטה, שהוא יציאה מעבודות לחירות, היה ביציאת מצרים גם גאולה רוחנית, שעד אז היה הרע מתגבר עליהם ולא יכלו להיות בבחינת אומה שלימה, וביציאת מצרים נבדלו מן הרע, ומני אז קמו והיו לאומה שלימה דבוקה בו יתברך.

ובספר אדיר במרום עמ' שע"ז הרחיב הרמח"ל בענין זה יותר, וז"ל:

"וסוד הענין כי ביציאת ישראל ממצרים נאמר בהם ואשא אתכם על כנפי נשרים ואביא אתכם אלי, וזה, כי בתחלה היו ישראל כעפר, ואז שלטה עליהם הס"א בשליטה רבה, והוא ענין גלות מצרים, שכשנגאלו משם, ונגאלו גאולה שלימה, שבאותו הדרך לא יכלה עוד הס"א לשלוט כלל, והוא סוד לקחת לו גוי מקרב גוי, שאז הושמו ישראל אומה קדושה, ונסתלקו ממש מסוד עפר הארץ לבחי' כוכבי השמים, שאז אין הס"א יכולה לשלוט עליהם אלא לענות אותם. ואז נאמר ואשא אתכם על כנפי נשרים... ואז מיד: ואביא אתכם אלי. אז נבדלו מכל העמים הבדל גמור. ומשם והלאה אף על פי שגלו

ע"ב שהיא גאולה אריכתא, ולפי מה שנתבאר נראה דזהו משום שהשמירה המופלאה המלוה אותנו במשך כל ימי הגלות היא מכח הגאולה של הלילה, כמו שנתבאר, והגלות נמשלה ללילה שהוא זמן הסתר פנים, וזהו ענין ברכת השכיבנו, שמירה בלילה שהוא זמן ההסתר פנים.

ועוד ביאור מצאנו בזה בספר האשכול (לר"א אב"ד חמיו של הראב"ד) הלכות תפילה, וז"ל: "ולי הכותב אמר הרב ר' יצחק בן מרון לוי ז"ל כי השכיבנו מעין גאולה היא, כי בעת שיצאו ישראל ממצרים ואכלו את הפסח ואמר להם אל תצאו איש מפתח ביתו עד בקר וגם הבטיחן שלא יתן המשחית לבא אל בתיהן, היו מתפללין זאת התפלה השכיבנו ה' אלקיני לשלום והסר שטן מלפנינו ושמור צאתנו ובואנו, שהוא מענין שהיו צריכים".

ודבריו ג"כ מתבארים היטב על פי מה שנתבאר שבליילה עיקר ההודאה היא על הגאולה של הלילה, ולכן דוקא בלילה אומרים השכיבנו, שברכה זו היא ג"כ מענין הגאולה של הלילה, שמלבד מה שנגאלו מהמצרים, נגאלו אז גם מהמשחית שעבר בכל בתי מצרים, וברכה זו באה לעורר את כוחה של גאולה זו גם עתה, לשמור עלינו מכל שטן ופחד לילה, ולהסיר כל משחית ומגיפה מעלינו.

ויה"ר שיקויים בנו במהרה דברי הכתוב: "כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך כי אני ה' רפאיך".

מהגאון רבי צבי כהן שליט"א

ג) שאלת ישראל מהמצרים ובדין תפיסה בקלב"מ

דבר נא באזני העם וישאלו איש מאת רעהו ואשה מאת רעותה כלי כסף וכלי זהב (יא ב)

הנה בני ישראל נצטוו לשאול מאת המצרים כלי כסף וכלי זהב, ובסוף לא השיבו את השאלה, וצ"ב מאיזה טעם הותר להם לא להשיב את השאלה, והא קיימ"ל דגזל הגוי אסור (ועי' רשב"ם עה"ת מש"כ בזה).

ואמנם נחלקו הפוסקים בהא דקיימ"ל הפקעת הלואה מותרת, האם דוקא הפקעת הלואה מותרת אבל שאלה ופקדון דברשותא דמרא הוא אסור לעכבו ודמיא לגזל עכו"ם, או שאין חילוק בין הלואה לפקדון, ודוקא גזל גמור כמו ויגזול את החנית כו' נאסר, יעויין בתומים (סי' עב סקנ"ז) שהביא את שיטות הראשונים בזה. ולדעת האוסרים ודאי תקשי, וגם לדעת המתירים לעכב

לשעבדם ולהשפילם ממעלה זו, אלא יש להם רק אחיזה בהם באיזה צד לשלוט בגופם בלבד לענותם.

ומכח מעלה זו אנו זוכים להשגחת השם יתברך המלוה אותנו תמיד בגלותינו בניסים נסתרים, וזהו שאנו אומרים בברכת אמת ואמונה: "**הפודנו** מיד מלכים, **הגואלנו** מכף כל העריצים, **העושה** לנו ניסים ונקמה בפרעה, **המכה** בעברתו כל בכורי מצרים, **המעביר** בניו בין גזרי ים סוף", וכתב רש"י: "שאנו מצפים שיקיים לנו הבטחתו ואמונתו לגאלנו מיד מלכים ומיד עריצים ולשום נפשנו בחיים, ולהדריכנו על במות אויבינו, כל אלה הנסים התדירים תמיד", דהיינו שניסים אלו וכאלו מלוים אותנו במשך כל ימי הגלות, וכל זה מכח הבטחת יציאת מצרים, וכמו שכתוב בהגדה של פסח: "ברוך שומר הבטחתו לישראל... והיא שעמדה לאבותינו ולנו, שלא אחד בלבד עמד עלינו לכלותינו, אלא **שבכל דור ודור עומדים עלינו לכלותינו והקב"ה מצילנו מידם**".

ולכן נתקנה ברכה זו בלשון הוה, כי זהו עניינה להודות ולהלל ולשבח על הניסים התדירים ההווים עמנו בכל דור ודור, וכולם הם מכח יציאת מצרים, והם נחשבים ממש חלק מגאולה זו.

ונראה שבחינה זו של השמירה עלינו בכל ימי הגלות מכח יציאת מצרים, שייכא דייקא לגאולה של הלילה, כיון שאז עדיין היה לילה שהוא זמן ההסתר פנים, ועדיין היו תחת יד מצרים, ואמנם מצרים כבר רצו לשלחם, אך עדיין לא ראו את הגאולה בפועל, כי בכל רגע יכלו המצרים לחזור בהם, והרי פרעה כבר חזר בו הרבה פעמים מהבטחותיו להוציא אותם ממצרים, והיה זה בבחינת "אכתי עבדי אחשוורוש אנן", שהיא גאולה שאינה שלימה ואין אומרים עליה הלל, ולכן גאולה זו היתה כעין אותה בחינה של עם ישראל כשהם בגלות.

מה שאין כן ברכת אמת ויציב נתקנה בלשון עבר, שהיא על הגאולה של היום שהיתה גאולה גמורה ביד רמה לעיני כל מצרים, ומאז עד ימי שפוט השופטים היו ישראל ממלכה בפני עצמה שאינה משועבדת לשום אומה ולשון.

ומה שיסדו את הברכה של הלילה דוקא על הגאולה של הלילה, ואת הברכה של הבוקר על הגאולה של הבוקר, נראה דהוא משום מה שאמרו בב"ר פרשה ו' ב': "**בשעה שאתה עושה לנו ניסים ביום אנו אומרים לפניך שירה ביום ובשעה שאתה עושה לנו ניסים בלילה אנו אומרים לפניך שירה בלילה**", ע"ש, ולכן עיקר ברכת הגאולה שבלילה הוא על הגאולה שהיתה בלילה.

עניינה של ברכת השכיבנו.

ונראה דבזה מבואר גם עניינה של ברכת השכיבנו, שהיא ג"כ מעניין זכירת יצי"מ, כדאמרינן בברכות ד'

שכל אותן דורות שנתן יעקב אבינו לעשו עתידין אומות העולם להחזירן למלך המשיח לעת"ל, וקשה דמה זו הבטחה שהבטיחנו הכתוב שיביאו למלך איום ונורא משיח צדקנו עזים מאתים ותישים עשרים, ותירץ שיצטרכו להשיב אף את הולדות וולדי ולדות עד סוף הדורות), והקשה דמאחר שנתחייב מיתה ביד"ש אמאי חייבים, והוסיף דאמנם לרבנן ל"א קלב"מ אלא במיתה בידי אדם ולא במיתה ביד"ש, אך לדעת רנב"ה (היינו אביי אליבא דרנב"ה בכתובות ל ב) תיקשי.

וע"ש שתירץ ע"פ דרוש, דהנה כמו"כ הקשו התוס' (כתובות ל:) למ"ד הזיד במעילה במיתה ביד"ש, דא"כ אמאי משלם קרן וחומש נימא קלב"מ, ותירצו שגזיה"כ הוא במעילה דחייב אף דנתחייב גם מיתה, וכן צ"ל לענין תרומה דהאוכלו צריך לשלם אף שנתחייב מיתה ביד"ש וע"כ דגזה"כ הוא. ומעתה כתב הפר"ד שישראל נמשלו להקדש ולתרומה, ולכן נתחייבו הגויים שאוכלים ומזיקים אותם גם עונש וגם תשלומין.

וביאר עפ"ז את הפסוק (ירמיהו ב ג) "קדש ישראל לה' ראשית תבואתה, כל אכליו יאשמו רעה תבא אליהם נאם השם", וביאורו כך: קודש ישראל להשם, היינו שנמשלו ישראל להקדש, ראשית תבואתה, היינו שנמשלו גם לתרומה, ולכן צריכים אומות העולם גם לשלם לישראל את מה שגזלו וחמסו מהם וגם נענשים בידי שמים, וזהו 'כל אוכליו יאשמו' - אשם זה הקרן, היינו שיצטרכו לשלם ולהשיב את גזילתם, ומכל מקום רעה תבא אליהם, ואין נפטרים בעונש אחד בלבד עכ"ד, והדברים מתוקים מדבש, ועי' בקו' פרשת דרכים לבעל הפמ"ג מה שהעיר עליו].

והחמדת שלמה (בדרושים שלו דרוש יח) כתב ליישב וז"ל, ולי נראה דאפשר לומר לפי מה דקיימ"ל היכא דקים ליה בדבר מיניה אם תפס לא מפקינן מיניה, וכיון שהם תפסו ברשות ע"י שאלה לא מפקינן מהם. וא"ש מה שאמר הקב"ה למשה לך אמור להם לישראל בבקשה מכם וכו' שלא יאמר אותו צדיק,

וקשה דלמה נצרך לזה, דהיה יכול לצוות שיתנו להם רכוש גדול, ומדוע הצריך שיהיה ע"י שאלה, ולפי"ד הנ"ל ניחא, דהשי"ת כל דרכיו משפט ולא רצה לצוות שיתנו להם, כי מצד הדין המה פטורים דקלב"מ, רק שלא יאמר אותו צדיק, אמר להם שיקחו בשאלה, ואז אי תפס לא מפקינן מיניה ע"כ.

פקדון של גוי, אכתי תקשי אם נאמר שישראל קודם מת"ת היה להם דין של בני נח, ולגוי ודאי אסור לעכב או להפקיע הלואה של חברו.

אך התשובה מבוארת בגמ' (סנהדרין צא, א): שוב פעם אחת באו בני מצרים לדון עם ישראל לפני אלכסנדרוס מוקדון, אמרו לו הרי הוא אומר וה' נתן את חן העם בעיני מצרים וישאלום תנו לנו כסף וזהב שנטלתם ממנו, אמר גביהא בן פסיסא לחכמים תנו לי רשות ואלך ואדון עמהן וכו', אמר להן מהיכן אתם מביאין ראייה, אמרו לו מן התורה, א"ל אף אני לא אביא לכם ראייה אלא מן התורה, שנאמר ומושב בני ישראל אשר ישבו במצרים שלשים שנה וארבע מאות שנה, תנו לנו שכר עבודה של ששים ריבוא ששיעבדתם במצרים שלשים שנה וארבע מאות שנה, אמר להן אלכסנדרוס מוקדון החזירו לו תשובה, א"ל תנו לנו זמן שלשה ימים, נתן להם זמן בדקו ולא מצאו תשובה וכו' ע"כ.

הרי מבואר בגמ' שהמצרים נתחייבו לשלם לישראל את כל מה ששעבדו את בני ישראל במשך כל השנים (ואף שישראל היו עבדים, הרי לא מכרו את עצמם לעבדים אלא לקחום המצרים בעל כרחם), ולכן היו רשאים לעכב את מה ששאלו מהמצרים כנגד שווי העבודה שנתחייבו להם המצרים, וכ"כ האור החיים (פ"ג יח).

והקשה המשנה למלך בספרו פרשת דרכים (דרוש ה), הרי המצרים נתחייבו עונש מיתה על מה ששעבדו את ישראל במצרים, וא"כ איך נתחייבו לשלם לישראל ממון על העבודה, נימא קים ליה בדבר מיניה ולא יתחייבו אלא מיתה ולא ממון.

ואמנם נחלקו הראשונים האם גם לגוי יש דין קלב"מ, יעויין בתוס' (עירובין סב א וע"ז עא ב) דס"ל שגוי אינו נפטר בדין קלב"מ ודלא כרש"י, וא"כ לשיטת התוס' לק"מ, אך אכתי תקשי לשיטת רש"י שאף גוי אינו מת ומשלם.

[ובפרשת דרכים שם תירץ דקיימ"ל כרבנן דלא אמרינן קלב"מ אלא במיתה בידי אדם, אבל מיתה ביד"ש אינה פוטרת מתשלומי ממון, ודלא כר' נחוניא בן הקנה שפוטר אף בעונש ביד"ש ע"ש.

ולהלן (דרוש כו) חזר על קושייתו הנ"ל, לפי מה שהביא שם מהר"ש פרימו שלעתידי לבא יצטרכו אומות העולם להשיב לישראל את כל מה שגזלו וחמסו מהם במשך הדורות, עם כל הריחוק שהרויחו מהגזילות (וביאר בזה את דברי המדרש

מהגאון בעל "גינת אגוז" שליט"א

פרשת בא

(ד) מילת ישראל בליל פסח מצרים.

(והיה לכם למשמרת (יב, ה)

וברש"י הביא ד' מכילתא, היה ר' מתיא בן חרש אומר, הרי הוא אומר "ואעבור עליך ואראך והנה עתך עת דודים" (יחזקאל טז), הגיעה שבועה שנשבעתי לאברהם שאגאל את בניו ולא היה בידם מצוות להתעסק בהם כדי שיגאלו, שנא' ואת ערום ועריה, ונתן להם שתי מצוות דם פסח ודם מילה שמלו באותו הלילה, שנא' "מתבוססת בדמיך" בשני דמים וכו'.

הנה מבואר בד' המכילתא שמלו ישראל בליל פסח, וכן אי' במדרש שה"ש (פ"א פ"ב) דבאותו הלילה אמר להם כל בן נכר לא יאכל בו וגו' ואז מלו כדי לאכול הפסח. וכבר עמדו בזה לתמוה היאך מלו ישראל בלילה, הא קיי"ל (מתני' מגילה כ, א) דאין מלין אלא ביום. וצ"ע.

והנה בד' המכילתא מבואר שנצטוו ישראל באותו הלילה במה שלא היו מצווים עד עתה, דלפי שלא היה בידם מצוה להתעסק כדי שיגאלו נתן להם ב' מצוות דם פסח ודם מילה, ויל"ע דבשלמא דם פסח הרי"ז להם מצוה חדשה, אולם על מצות מילה הלא היו מצווין ועומדים דאברהם אבינו נצטווה על המילה לו ולזרעו. [ודוחק לומר דהיינו שניתן להם מצות פסח, וממילא דינא הוא דכל ערל לא יאכל והיו צריכין למול עצמן, דבל' המכילתא משמע שנתן להם ב' מצוות].

ואשר נראה בעזה"י [ועמדו בזה], דהנה אי' בכריתות ט, א אמר מר מה אבותיכם לא נכנסו לברית אלא במילה וטבילה והרצאת דם אף הם וכו', מילה דכתי' כי מולים היו כל העם היוצאים א"נ מהכא ואעבור עליך ואראך מתבוססת בדמיך ואומר לך בדמיך חיי וכו', והובא ברמב"ם ריש פ"ג מאיסו"ב ז"ל, בשלושה דברים נכנסו ישראל לברית כשנאמר וכל ערל לא יאכל בו מל אותם משה רבינו וכו' וכן לדורות כשירצה הגוי להכנס לברית ולהסתופף תחת כנפי השכינה ויקבל עול תורה צריך מילה וטבילה והרצאת דמים, עכ"ל, הנה מבואר דהך מילה שמלו בליל פסח במצרים במילה זו נכנסו ישראל לברית והיתה מילת גירות, ומנא ילפי' לדורות דגירות טעונה מילה ושאר דיני גירות.

והיינו דאדרבא לכך נצטוו ישראל לשאול את הכלים מהמצרים, ולא לקחת מהם בחזקה, משום שמדינא המצרים פטורים מלשלם דקלב"מ, ורק לאחר ששאלו מהם לא היו צריכים להשיב, משום דמהני תפיסה בחיוב של קלב"מ, וכוונתו לדברי רש"י (ב"מ צא א) דמהני תפיסה בקלב"מ משום דחייב לצי"ש.

ויש להעיר על דבריו, חדא, לפי מה שהביא הקצה"ח (סי' כח סק"א) בשם היש"ש שכל דברי רש"י שמועיל תפיסה בקלב"מ, היינו רק היכא דלא נתקיים בו העונש החמור, וכגון בשוגג או בלי התראה, אבל היכא דענשינן ליה במיתה, אזי פטור לגמרי מהממון ולא מהני ביה תפיסה (ועי' קוב"ש כתובות אות צג מה שביאר סברתו בטו"ט), וממילא הכא דנענשו המצרים בפועל בעשרת המכות ובים סוף, שוב לא מהני תפיסת ישראל בממונם.

ועוד יש להעיר במה דכתב החמד"ש שלכך נצטוו ישראל לשאול הכלים כדי שיחשב להם תפיסה ברשות, הנה נחלקו בזה הפוסקים האם שאלה ופקדון חשיב תפיסה ברשות, יעויין בתקפו כהן להש"ך סי' נט ואילך ובמה שכתבתי בס"ד בהערות 'מעשה תקפו' שם, ונתבאר שם שלדעת רוב הפוסקים לא חשיבא תפיסה ברשות ע"ש.

וגם בעיקר דבריו שחידש שלא מועיל תפיסה בקלב"מ אא"כ תפס ברשות, הוא דבר חדש שלא שמענו מכל דברי הפוסקים, וצ"ב מהיכ"ת לחלק בזה, ורק בדין תפיסה בספיקות אשכחן חילוק זה דלא מהני תפיסה סתם אא"כ תפס ברשות, אבל בתפיסה בקלב"מ לא שמענו כן.

אך שוב מצאתי לו חבר, דבחידושי החת"ס (ברכות ט א), ביאר ג"כ הטעם שנצטוו ישראל לשאול את הכלים מהמצרים, משום דמדינא המצרים פטורים משום קלב"מ ורק תפיסה ברשות מהני (והיינו ממש כדברי החמד"ש),

ושם הוסיף לבאר הטעם דמהני דוקא תפיסה ברשות, משום דתפיסה גופא דינא הוא מטעם דעביד אינש דינא לנפשיה, והרי אין לנו רשות לדונו בשום דינים, אבל אם תפס ברשות כגון בשאלה ופקדון לא מפקינן מיניה דכשם שלא נזקקו הב"ד להוציא מיד זה הכי נמי לא יזקקו להוציא מיד זה עכ"ד.

הקטנים בלילה [עי' שיטמ"ק כתובות יא, א דהקטנים יתומים שיצאו ממצרים נתגיירו מהך דינא דגר קטן מטבילין אותו על דעת בי"ד], הא כיון דלא הוי גמר דין לא מהני בלילה (ולא הי' טבילה קודם).

ובאמת צ"ב אף במילת הגדולים איך נמולו בלילה, שהרי קודם מתן תורה ליכא קבלת מצוות, ואמנם בשיטה ישנה (כתובת שם) עמד בהא דגר קטן מגיירין אותו אף דלא שייך גביה קבלת מצוות וכו' דכיון דלא אפשר אי"צ קבלת מצוות, אכן הא כיון דליכא קבלת מצוות א"כ אין המילה כגמר דין דמהני בלילה, ושוב צ"ב איך מלו בלילה.

והנה ביותר צ"ב בעיקר מילה זו לגירות, דבד' הרמב"ם מבואר דקבלת המצוות היא יסוד מוקדם למעשה הגירות, דז"ל, וכן לדורות כשירצה הגוי להכנס לברית ולהסתופף תחת כפני השכינה ויקבל עול תורה צריך מילה וכו', והיינו דקבלת המצוות אי"צ ממעשה הגירות אלא היא כהרצון להתגייר, וקודם לזה הרי הוא כקודם שירצה להכנס לברית, וא"כ איך שייך מילה קודם קבלת מצוות, ומהכא הא ילפי' דכך אופן הגירות לדורות. ולא יהני ד' השיטה ישנה דכיון דאי אפשר אין צריך, דאם הוא יסוד מוקדם להמעשה גירות לכאול' ל"ש כלל הגירות ואין לומר דלא מעכב אם אי אפשר.

והנראה בזה בס"ד, דהנה קטן ישראל הלא אין מצווה במצוות, וא"כ גר קטן המתגייר, אף הוא אין חסרון בגירותו מה דליכא קבלת מצוות, אלא דלהך יסוד מוקדם להגירות דבעי' שיקבל עול תורה, נראה דדבר זה נעשה במה שהוא "מתייבב על דרך טוב", דבאופן וצורה זו, כשיגדל ויגיע לגיל י"ג שנים שהוא שייך בקבלת מצוות יקבל אז המצוות [ויעו"ש בכתובות ובראשונים שם דאף דבהגדיל יכול למחות, מ"מ אם עבר זמן וחי כישאל אין יכול למחות, ואכמ"ל], והא גופא הרי זה כקבלת המצוות ועול תורה בגירות זו.

ומעתה נראה דלהכי אהני מילתם קודם מתן תורה, דהנה תכלית המילה ויציאת מצרים "בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלוקים על ההר הזה" והרי הם מתייבבין ועומדין בדרך ובאופן שיקבלו המצוות במתן תורה.

ויאירו הדברים עפ"י ד' הר"ן (שלהי פסחים) וז"ל, אמרו באגדה בשעה שאמר להם משה תעבדון את האלוקים על ההר הזה, אמרו לו לישראל, משה רבינו אימתי עבודה זו, אמר להם לסוף חמישים יום, והיו מונין כל אחד ואחד לעצמו,

והנה מילת גירות מצוה בפנ"ע היא ולא מצות מילה דישראל, דיעו' מהר"ל בגור אריה פ' יתרו במש"כ רש"י שנקרא יתרו לכשנתגייר וקיים המצות הוסיפו לו אות, ופי' בגו"א דהוסיפו וי"ו, כנגד תרי"ג מצוות וג' מצוות דגר שבהן נעשית גר, והם מילה וטבילה וקרבן, והיינו דמלבד תרי"ג מצוות שנצטוו ישראל, איכא בגר ג' מצוות שבהן מתגייר ונעשה ישראל, וכמש"כ הרמב"ם רפי"ג מאיסו"ב, כשירצה הגוי להתגייר וכו' צריך מילה וטבילה והרצאת דמים. [ועיי"ש מש"כ דנפק"מ להגר במצות המילה דתרי"ג במהשמצוה הגר למול את בנו]. ויעו' בערול"נ (יבמות מז, ב) דהא דציצין המעכבין במילה ילפי' מקרא דהמול ימול, ואיירי במצות מילה דישראל, אולם מילת גירות אינה בכלל מצות מילה אלא ילפי' לה מאבותינו במצרים, ואיכא למימר דאין מעכבין בה אף ציצין המעכבין במילת ישראל, ולהכי איצטריך שם בסוגיא לפרש דאף במילת גר ציצין המעכבין במילת ישראל מעכבין במילתו.

וא"כ מבואר דהמילה שנצטוו ישראל באותו הלילה, היתה מצוה חדשה מה שלא היו מצווים בה עד עתה.

ומעתה יש ליישב בפשיטות, דהנה הרמב"ם לא הזכיר דמילת גר צריכה יום [ורק גבי טבילה כ"כ (פי"ג מאיסו"ב ה"ז) משום דמשפט כתיב ביה], וכו' הב"ח (יו"ד סי' רסח) דס"ל להרמב"ם דמילה דגר אי"צ ביום, וא"כ שפיר מלו ישראל מילת גירות בלילה, דאינה מילת ישראל שהיא צריכה ביום, וגם משום הגירות ס"ל להרמב"ם דלא בעי ביום.

ובדעת הרמב"ן וכ"פ בשו"ע (שם סעיף ג) דמילה דגר בעי ביום ובפני שלשה, דאף בה איכא משום משפט כתיב ביה בגירות, ראיתי ליישב, עפמש"כ בשו"ע שם כ' דבדיעבד אם מל בלילה לשם גירות מילתו כשרה וא"כ אהני מילת ישראל במצרים מילת גירות בלילה.

אמנם אכתי צ"ע, דהנה כ' הש"ך (סק"ט) דהך דינא דכשר בדיעבד בלילה היינו המילה והטבילה, אבל קבלת מצוות ביום מעכב אפי' בדיעבד, וביאר דקבלת מצוות הוי כתחילת דין דבעי דוקא ביום (שו"ע חו"מ סי' סה), ומילה וטבילה הוי כגמר דין דנתבאר (סנהדרין לד, ב) דגומרין הדין בלילה. וכו' בדגול מרבבה, דהיינו דוקא בגר גדול שאצלו קבלת המצוות עיקר והטבילה והמילה הוי גמר דין, אבל גר קטן שלא שייך אצלו קבלת מצוות והטבילה היא עיקר שמטבילין אותו על דעת בי"ד בעי דוקא ביום, וא"כ לפי"ז צ"ב היאך מלו את

משום הא גופא נצטוו בליל פסח שלא היה מצוות להתעסק, דהא לא היו יכולים לקיים מצות מילה שהרי אין מלין אלא ביום, לכך נתן להם דם מילה זו מילת גירות שכשרה אף בלילה.

ה) אין מעבירין על המצות.

ושמרתם את המצות (יב, יז)

א) דינא הוא דאין מעבירין על המצות, וברש"י יומא לג, א (ד"ה אין מעבירין) פי' וז"ל, הפוגע במצוה לא יעבור ממנה, ונפקא לן במכילתא מושמרתם את המצות, קרי ביה את המצות, לא תמתין לה עד שתחמיץ ותיישן.

ברמ"א ה' חנוכה סי' תרפד סעיף ג כתב, דאם טעה והתחיל לקרות בשל חנוכה צריך להפסיק לקרות בשל ראש חודש. ועמד בזה במג"א הא אין מעבירין על המצות, ואיך יפסיק לקרות בשל חנוכה ויקרא בשל ר"ח משום קדימתו שהוא תדיר.

וכן העירו להקשות בד' השאג"א דפסק (סי' כ) בר"ח או יו"ט שחל להיות בשבת, אם שכח בברכת המזון והתחיל יעלה ויבא דר"ח או יו"ט קודם שאמר רצה והחליצנו דשבת, דצריך להפסיק באמצע יעלה ויבא ומתחיל רצה ואח"כ אומר של ר"ח ויו"ט, מטעמא דתדיר ושאינו תדיר תדיר קודם. וקשה דהלא מעביר הוא על המצוה דאמירת יעלה ויבא.

וביותר, דהשאג"א עצמו להלן מינה (סי' כח) נקט דדין אין מעבירין עדיף ממעלת תדיר, שהביא ד' הנימוק"י (ה' ציצית דף יב, ב) דראוי להקדים מצות ציצית לתפילין שהיא תדירה טפי, שנוהגת בין בחול בין בשבת, ותדיר ושאינו תדיר תדיר קודם, ומ"מ אותם שמתעטפין בטלית גדול כיון דאין דרך להתעטף אלא אחר כל המלבושין, וכשנותנין הכובע על ראשם בא מצות תפילין תחילה, יש לברך עליהם, לפי שאין מעבירין על המצות.

עוד כזאת ראיתי להקשות, דהנה בפסחים קג, ב בהא דאיתא דמודו ב"ש וב"ה דברכת המזון קודם להבדלה, כ' רשב"ם וז"ל, דכיון דגמר סעודתו בהוא מחייב ברישא ואין מעבירין על המצות. והנה אחר שנתחייב בהבדלה הא רמי תרויהו עליה, וא"כ לכא' מאי אין מעבירין איכא לזה טפי מלזה, והמבואר בד' הרשב"ם, דמשעה ראשונה דחיילא המצוה עליה חל עליו הדין אין מעבירין, והיינו דענין זה שהוא שלא להשהות המצוה משבאה לידו [כמש"כ רש"י יומא לג, א], מתלי תלי

מכאן קבעו חכמים לספירת העומר וכו', עכ"ל, וי"ל דה"ט שאמר להם משה תעבדון את האלוקים על ההר הזה, דבזה הרי הם מתייצבין לקבל עול תורה, והיא היא קבלת מצוות שלהם, שמקבלים עליהם לקבל המצוות.

והנה הרמב"ן (יבמות מו, ב בהא דאמרי' דמצינו באבותינו שמלו ולא טבלו) עמד בהאי מילה שמילת גירות היתה וע"מ ליכנס תחת כנפי השכינה ולקבל כל מה שיצונו, וז"ל, כתב רש"י ז"ל כשמלו בימי משה כשיצאו ממצרים ויצאו מכלל בני נח לקבל תורה וליכנס תחת כנפי השכינה, ותמיהא לן מנ"ל דאיכא מילה כשבאו ליכנס תחת כנפי השכינה, ובפרק ד' מחוסרי כפרה (כריתות ט, א) אמרי' בשלמא מילה דכתיב כי מולים היו העם היוצאים, א"נ מהכא ואעבור עליך ואראך מתבוססת בדמיק, אלא דמהכא לא משמע מילה בשעת מתן תורה. ואפשר שבשעה שאמר להם משה כל ערל לא יאכל בו, מלו עצמן או הטיפו דם ברית מן המולים, וע"מ ליכנס במצוה זו מעתה תחת כנפי השכינה ולקבל עליהם כל מה שיצונו מלו עצמן, ותניא במכילתא היה ר' מתיא בן חרש אומר, הרי הוא אומר ואעבור עליך ואראך והנה עתך עת דודים הגיעה שבועה שנשבע הקב"ה לאברהם אבינו שיגאל את בניו ולא היה להם מצוות שיתעסקו בהם כדי שיגאלו, שנא' שדיך נכוננו ושערך צמח ואת ערום ועריה, עריה מכל המצוות, נתן להם הקב"ה שתי מצוות, מצות פסח ומצות מילה, שיתעסקו בהם כדי שיגאלו, שנאמר ואעבור עליך וכו', עכ"ל. הנה פי' הרמב"ן דהאי מילה במצרים מילת גרות היתה [ואפשר לפמשנ"ת דלזה הביא ד' המכילתא דנתן להם מצוה בלילה זה], ומלו עצמן ע"מ ליכנס תחת כנפי השכינה ולקבל המצוות.

ומעתה דקבלת המצוות היה בזה שהיו מתייצבין ועומדין וקבלו לקבל כל מה שיצונו, א"כ הרי בהא הוי תחילת הדין, שכבר היה ביום, בעודם מכינים עצמן לצאת ממצרים לעבוד את ה' על הר סיני, וא"כ המילה הוי גמר דין, ושפיר אהני מילתם בלילה.

והנה לפי"ז מה דאהני מילתם בלילה היינו רק משום דהיה זה מילת גירות, ונראה דהדברים מדוקדקין היטב בד' המכילתא, דמלבד מה דחזינו דהיה מילה זו מצוה מחודשת, הנה מבואר דלא היה להם מצוה להתעסק בה, וצ"ב הא היה לכם כבר המצוות מילה שנצטווה אברהם אבינו, ויתעסקו בזה. ולהמתבאר מבואר היטב, דאכן

מעולה, והיינו שיקדים הקריאה דר"ח התדירה, ליכא בזה משום אין מעבירין על המצוות כשמעביר הקריאה דחנוכה וקורא דר"ח.

וכן יתפרשו היטב ד' השאג"א דאם התחיל יעלה ויבא דר"ח או יו"ט קודם שאמר רצה והחליצנו, דצריך להפסיק באמצע יעלה ויבא ולהתחיל רצה, מטעמא דתדיר עדיף. והיינו משום דתרוויהו חדא מצוה דברכהמ"ז הן, ולכך היכא דיהא קיום מצוה זו באופן מעולה יותר, והיינו שיהא התדיר קודם, אין בזה משום אין מעבירין במה שאין גומר היעלה ויבא שאוחז בו, דלקיום המצוה באופן מעולה שפיר מעבירין.

ומה שפסק השאג"א בסי' כח לד' הנימוק"י דדין אין מעבירין עדיף ממעלת תדיר, היינו כגון בגוונא דהנימוק"י בטלית ותפילין דב' מצות הן, דמעלת התדיר אינה מעלה בהמצוה שעובר ממנה, אולם בחדא מצוה שפיר מעבירין.

ג) והנה החכם צבי כ' שם בדבריו דהא דליכא משום אין מעבירין על המצות בהמתנה להקריב את התמיד למחר ולהעדיפו על מוסף דהאידינא, משום דכחדא מצוה חשיבי דתרווייהו עבודת הקרבנות, ובחד בהמה נינהו, [ובחדא מצוה ממתנין שתעשה המצוה באופן המעולה, וכנ"ל], ויש לברר מהו שהוסיף דחד בהמה נינהו.

והביאור, ובהקדם דהנה יש לשאול ע"ד הח"צ מהא דיומא לג, ב דאמר רבא ש"מ מדר"ל דאין מעבירין על המצות עבורי דרעא אטוטפתא אסור, והנה הא כיון דכך היא מצותה להקדים של יד תחילה, א"כ הוי חדא מצוה דתפילין אשר אופן קיומה המעולה יותר הוא בהקדמת של יד לשל ראש, ואמאי איכא בזה משום אין מעבירין להקדים השל יד כשהשל ראש לפניו.

והנראה מבואר, דשתים המה אופני הדין דאין מעבירין, חדא, בהעברה על המצוה שלפניו, וזה או על ידי עשיית מצוה אחרת בזמן קיומה של הראשונה, [דבלא עשיית מצוה אחרת לאו מידי הוא לענין אין מעבירין, שאין זו העברה, ורק דאיכא לדינא דזריזין מקדימין או שיהווי מצוה לא משהינן], או שממתין עד שיעבור זמנה, וכהך דתמיד ומוסף דהנידון בזה משום אין מעבירין שעובר על זמן המוסף ולא מקריבו, [דמה שמקריבו למחר לקרבן תמיד לאו העברה איכא, דליכא באותה שעה למצות מוסף], ושנית, אף באותה המצוה, כשלפניו החפצא לקיום המצוה, ומעביר עליו לקיים המצוה בחפץ אחר, חשיב נמי העברה על המצוה, אף דתרווייהו חד מצוה הן,

כבר משעה שבאה המצוה, וחל עליו הדין שלא להשהותה.

והנה בברכות כז, א תניא היו לפניו שתי תפילות אחת של מוסף ואחת של מנחה, מתפלל של מנחה ואח"כ של מוסף שזו תדירה וזו אינה תדירה, רבי יהודה אומר מתפלל של מוסף ואח"כ של מנחה שזו עוברת וזו אינה עוברת (דר"י ס"ל זמן מוסף עד ז' שעות ולמנחה יש שהות עד פלג המנחה), והנה להמבואר בד' הרשב"ם דאיכא משום אין מעבירין לקיים המצוה שחל חיובה בתחילה, א"כ קשה דהכא במוסף ומנחה יש לו להתפלל מוסף משום דינא דאין מעבירין על המצות, שהרי חל חיובו במוסף קודם לחיובו במנחה. ואף דמנחה תדירה, הא כ' הנימוק"י (שהביא השאג"א הנז"ל) דבמקום אין מעבירין לא אמרי' דתדיר קודם, וכן הוכיח בקרבן נתנאל (מגילה פ"ד ס"י אות ג) בדעת התוס' יומא לג, א (ד"ה אין מעבירין), דאין מעבירין דוחה את התדיר.

ב) ואשר נראה בזה בס"ד עפ"י מש"כ בתשו' חכם צבי (סי' קו) בהא דמיבעיא לן במנחות מט, א בציבור שאין להם תמידין ומוספין איזה מהן קודם, ומוקי לה במוספין דהאידינא ותמידין דלמחר, ומספק"ל אי תדיר עדיף היינו התמיד או מקודש עדיף ויקריבו המוסף היום. והרי לכא' כה"ג יש להקדים ולהקריב מוסף דהאידינא משום אין מעבירין על המצות.

וכ' החכם צבי, דתמידין ומוספין כחדא מצוה חשיבי דתרווייהו עבודת הקרבנות, ובחד בהמה נינהו, ובחדא מצוה אמרינן דאם תעשה המצוה באופן מעולה יותר, יש להמתין ולקיימה בגוונא היותר טוב, וכמו שפסק התרוה"ד לענין ברכת הלבנה שיש להמתין עד מוצאי שבת, ואין בזה משום אין מעבירין על המצות.

ונמצינו למדים בדבריו, דהך דתדיר ושאינו תדיר תדיר קודם, הוי מעלה בקיום המצוה, שהמצוה מתקיימת באופן מעולה יותר כה"ג, [וכן משמעות הגמ' דמספק"ל אי תדיר עדיף או מקודש, דהוו תרוויהו מעלה בקיום המצוה]. ויסד בזה החכם צבי דאף בב' קרבנות חשיב כחדא מצוה, דתרווייהו עבודת הקרבנות, ושוב אמרינן דימתין על קיום המצוה באופן המעולה יותר, וליכא בזה משום אין מעבירין על המצות.

ואשר לפי"ז, הנה בקריאת התורה י"ל בפשיטות דחשיב קריאה דחנוכה ודראש חדש חדא מצוה דקריה"ת, וא"כ הרי כל שתעשה המצוה באופן

מחתיכה שנוגעת בה חתיכת המוציא, פי' באותה פרוסה שחתך כבר מן הלחם השלם, חותך אח"כ מן אותה הפרושה לבהמה, והב"י כ' ע"ז שאין סמך לדבר זה. ואני ראיתי בס' טעמי מצות להריקנטי במצה דמצוה שמזהיר בה שלא להאכילה למי שאינו בן ברית, ונותן טעם הגון לזה, וכן ראיתי רבים נוהגים ליזהר בזה בפסח, ממילא יש ליזהר גם בחתיכת המוציא בזה דחד טעמא הוא, עכ"ל.

יש לברר בדין זה שלא ליתן מפרוסת המוציא לעכו"ם ולבהמה משום חיבוב מצוה, שכ' הט"ז דהיינו באותה הפרושה שחתך כבר מן הלחם השלם, שלא יתן ממנה לעכו"ם ולבהמה, והיינו דמשאר הפת שפיר דמי ליתן לעכו"ם ולבהמה, וכן דייק בדברי הט"ז במחצה"ש, דהנה הך חיבוב מצוה היינו משום מצות ברכת המוציא שמברך על הפת, וצ"ב א"כ אמאי לא נאמר ענין זה אלא רק בהנשאר מן הפרושה שחתך מן הלחם, והרי בשעת הברכה היה הככר שלם, כמש"כ השו"ע שם בריש הסימן, וא"כ הרי הברכה על הככר כולו, ולמה לא יהא ענין זה דחיבוב מצוה על הככר כולו שבירך עליו, ולא רק על הפרושה שחתך מן הלחם.

ומצינו עוד בעיני פרוסת המוציא ברמ"א שם וז"ל, ויש לאכול הפרושה שבצע עליה קודם שיאכל פת אחר שתהא נאכלת לתאבון, והוא משום חבוב מצוה. (בשם האגור וב"י בשם שיבולי הלקט). ומשמע נמי דהאי מעלה שתאכל לתאבון נאמר דוקא בהפרושה שבצע תחילה, שבזה איכא חיבוב המצוה, ולא בהפת כולה. וצ"ב, דאי משום הברכה, הלא בירך על הפת בהיותה שלימה, וא"כ מאי שנא פרוסת המוציא דוקא שתהא בה חיבוב המצוה טפי משאר הפת שבירך עליה.

והנראה מבואר בזה, דהנה יש לחקור בגדר הדין דברכת הנהנין שמברך על אכילתו פוטרת אכילה נוספת שאחריה, אם הביאור דהברכה חלה על כל אכילה ואכילה, או דלמא דהברכה חלה רק על אכילתו הראשונה, ושאר אכילתו חשיב כחדא אכילה הנמשכת מאכילה זו, וממילא היא בכלל הברכה שבירך על אכילתו. ונתבאר בס"ד בארוכה במילואים בסוף הספר.

והנה מהכא דמבואר דבפרוסת המוציא שאוכלה בתחילה איכא חיבוב מצוה, טפי משאר כל הפת, מוכח דמה שמהני על שאר האכילות חוץ מאכילתו הראשונה, אי"ז משום דחשיב שבירך גם על האכילה הנוספת, אלא דכל אכילתו הרי היא

וכהא דשנינו במנחות סד, ב דמביאין העומר ממקום הסמוך לירושלים, ומפרשינן טעמא משום אין מעבירין על המצות, ואף דחד מצות עומר הוא, וכן הך דתפילין אם מקדים של יד על פני השל ראש שלפניו, הוי העברה אף דחדא מצוה היא.

וזוהו שהוצרך הח"צ בדבריו להא דבחד בהמה איירינן אם להקריבה למוסף או לתמיד, משום דאף דחדא מצוה היא, ובחדא מצוה יש להמתין כדי לקיים המצוה באופן המעולה, [והגם דבחד מצוה נמי חשיב העברה בב' חלקי המצוה, מה שממתין או מפסיד את קיום חלק זה של המצוה, מ"מ שפיר מעבירין כדי לקיים המצוה באופן מעולה יותר, ואף דלא יתקיים חלק המצוה שלפניו רק חלק אחר]. מ"מ אי הוו תרי בהמות, א"כ תו איכא העברה גם משום הבהמה שבה תתקיים המצוה, ולזה לא יהני מה שיעשה המצוה באופן מעולה יותר ע"י העברה זו, דכל היכא דמעביר על החפץ שמקיים המצוה, איכא משום אין מעבירין, וכמו בתפילין כשנמצא לפניו השל ראש, דאין להקדים השל יד לפניו, ולזה לא מהני מה דחד מצוה הם וקיומם מעולה יותר בהקדמת השל יד לשל ראש, וכמשנ"ת.

והנה גבי קריאת התורה דחנוכה ודר"ח, י"ל דאף בב' ס"ת, ליכא משום אין מעבירין משום הס"ת, דלא דמי לתפילין או העומר, דהנהו הוי קיום המצוה בגופן, ומשא"כ ס"ת אין קיום המצוה עשיה בגוף הס"ת, ורק משום עצם מצות הקריאה הוי העברה, ולזה אהני מה דחדא מצוה הן והקדמת התדיר הוי מעלה בקיום המצוה וכמשנ"ת.

(ו) חיבוב מצוה בפרוסת המוציא

וישא העם וגו' משארתם צררת בשמלתם על שכמם (יב, לד)

איתא במכילתא (פרשה יג) רבי נתן אומר לא היה שם בהמה, והרי כבר נאמר וגם ערב רב עלה אתם וצאן ובקר, ומה תלמוד לומר על שכמם, אלא שהיו מחבבין את המצוות.

ובזית רענן להמג"א כ', וא"ת כיון דעברה לילה ראשונה כבר עברה מצות מצוה ומרור, וי"ל דמ"מ שירי מצוה הם, כמ"ש שאין להאכיל מפרוסת המוציא לגוי ולכלב. והכי איתא במג"א סו"ס קסז בשם האבודרהם שאין להאכיל מפרוסת הבציעה לעכו"ם או לבהמה.

והט"ז שם כ' וז"ל, ב"י הביא בשם הכל בו ואבודרהם שאין להאכיל לבהמה ועוף או לעכו"ם

מזהיר, ומש"כ הרמב"ם דישראל המאכיל עובר בלא תעשה, היינו לאו דלפני עור לא תתן מכשול, כמו המושיט אבר מן החי לבני נח.

וכן מפורש בסמ"ג (לאוין מצוה שנד) וז"ל, שלא יאכל תושב ושכיר בפסח, עכ"ל, [וכלשונו שם מצוה שנה, שלא יאכל ערל בפסח וכו'], וכן נקט בתוס' הרא"ש (יבמות עא, א ד"ה לאתויי) דקרא אתי להזהיר העכו"ם שלא יאכל. אולם מסיק שם דדבר תימה הוא שלא מצינו אזהרה לעכו"ם. (וע"ע מש"כ שם ע, ב ד"ה אלא).

אלא דהק' הצל"ח וכן במנ"ח (שם) ע"ד הסמ"ג, דא"כ דאזהרה זו נאמרה להבן נח, אמאי לא חשבינן לה גבי שבע מצות בני נח. וכו' די"ל דמפני שאינה נוהגת אלא פעם אחת בשנה ובזמן שהפסח נוהג, ולא שייך אלא בירושלים, להכי לא חשבינן לה בהדי ז' מצות. [וע"ע מנ"ח שם דנקט דמוזרה בזה משום גזל, משום דקדשים קלים אחר שחיטה, אפילו חלק הבעלים הוי ממון גבוה, רק משלחן גבוה קזכו, וא"כ גוי האוכל עובר משום גזל גבוה].

והנה הרמב"ם בדבריו כ' וז"ל, המאכיל כזית מן הפסח וכו', וראיתי לתמוה טובא (עי' שו"ת בית שערים ח"א סי' קיב) דהלא פסק הרמב"ם פ"ט ממלכים ה"י וז"ל, וכן חייב על אבר מן החי ועל בשר מן החי בכל שהוא, שלא ניתנו השיעורין אלא לישראל בלבד, עכ"ל, וביאר הרדב"ז דהיינו משום דכל השיעורים הלמ"מ כדאי' בעירובין ד, א, והלמ"מ לא ניתנה אלא לישראל, וא"כ תמוה טובא מש"כ דהאיסור כשמאכיל מן הפסח כזית, והלא להגוי האוכל ליכא שיעור דכזית, שלא נאמרו שיעורין לבני נח.

ואכן לדעת הכס"מ דפי' ד' הרמב"ם דאזהרת איסור אכילה מקרבן פסח לבן נכר נאמר להישראל שלא יאכילנו, י"ל מה דתלי בשיעור כזית, משום דהאיסור הוא שלא יאכיל הישראל, ושיעור אכילה אצל הישראל הוא בכזית, ואף דאצל העכו"ם אין שיעור לאכילתו, מ"מ אין דנין אלא כלפי המאכיל מה שאצלו נקראת אכילה, והיינו בכזית.

אמנם לדעת הצל"ח דפי' דברי הרמב"ם דגוף האזהרה דכל בן נכר לא יאכל בו נאמרה להבן נכר, ואין הישראל עובר אלא בלאו דלפני עור לא תתן מכשול, א"כ מה שייך כאן שיעור כזית לאיסור באכילה מן הפסח, והרי אין עצם האיסור אלא להעכו"ם, ולדידיה ליכא שיעור לאכילתו, וכל

נמשכת מהאכילה הראשונה, וממילא אינה טעונה ברכה, אכן אין הברכה רק על אכילתו הראשונה, ורק דשאר אכילתו נמשכת בכלל אכילה זו.

ואשר ממילא מתבאר היטב מעלת פרוסת המוציא, היינו מה שחתך מן הלחם לאוכלו בתחילה, יותר משאר הפת שבירך עליו, דחיבוב המצוה שייך בחתיכה זו שאוכלה בתחילה שבה היתה האכילה הראשונה אשר עליה קאי ברכת המוציא, אולם הפת כולו, שאינו שייך כ"כ עם אכילתו הראשונה, לית ביה חיבוב המצוה דברכת המוציא.

ז) כל בן נכר לא יאכל בו.

ויאמר ה' אל משה ואהרן זאת חקת הפסח כל בן נכר לא יאכל בו (יב, מג)

וברש"י הביא מהמכילתא, כל בן נכר, שנתנכרו מעשיו לאביו שבשמים, ואחד עובד כוכבים ואחד ישראל מומר לעבודת כוכבים במשמע. ובפס' מה "תושב ושכיר לא יאכל בו" פירש"י, תושב, זה גר תושב, ושכיר, זה העובד כוכבים ומה ת"ל והלא ערלים הם ונאמר כל ערל לא יאכל בו אלא כגון ערבי מהול וגבעוני מהול והוא תושב או שכיר.

א) כתב הרמב"ם פ"ט מקרבן פסח ה"ז וז"ל, המאכיל כזית מן הפסח בין מפסח ראשון בין מפסח שני למשומד לעבודה זרה, או לגר תושב או שכיר הרי זה עובר בלא תעשה ואינו לוקה, אבל מכין אותו מכת מרדות, ובן נכר האמור בתורה זה העובד אל נכר, ואין מאכילין ממנו לגוי אפילו גר תושב או שכיר שנא' תושב ושכיר לא יאכל בו. עכ"ל. הנה בדעת הרמב"ם מבואר לכאורה, דאזהרת איסור אכילה מקרבן פסח דבן נכר נאמר להישראל שלא יאכיל את הגוי, וכ' הכס"מ, דאע"ג דבקרא כתיב לא יאכל דמשמע דהציווי הוא להגוי שלא יאכל, משמע ליה להרמב"ם דלאו דלדידהו מזהר, דגויים לא חיישי למאי דמזהר קרא, אלא לישראל מזהר שלא יאכילום, וקרי ביה לא יאכיל, ומ"מ כיון דלא כתיב בהדיא לא תאכילום אין לוקין עליו. (וכדבריו כן נקט בפשיטות בקוב"ש פסחים ג, ב דהלאו הוא על ישראל שלא להאכיל לבן נכר), וכן מפורש בד' החינוך (מצוה יד) וז"ל, שלא להאכיל מבשר הפסח לגר ולתושב, שנא' תושב ושכיר לא יאכל בו וכו'.

אולם הצל"ח (פסחים עג, א) כ' לחלוק ע"ד הכס"מ, וביאר דעת הרמב"ם, דבאמת גוף האזהרה של כל בן נכר לא יאכל בו את הבן נח

והדברים טעונים פירוש וביאור, דאם יכול העבד שלא למול אם מתנה על כך בתחלה בעודו אצל רבו הגוי, אמאי אין יכול גם בהיותו כבר אצל הישראל לקבל מצות כגר תושב, ושלא למול, ויקיימנו אדוניו כגר תושב, ומאי האי דשאני בהתנה עמו דוקא בעודו אצל רבו הגוי.

ואמנם הנה בציווי למול מקנת כסף שנאמר לאברהם (בראשית יז, יג) לא מצינו שחלוק בזה היכא שהתנה העבד שלא למול, שאי"צ למולו וסגי במה שיהא כגר תושב. גם בפרשתן במצות מילת עבדו [המעכבו מלאכול בפסח לר' יהושע] לא מצינו חילוק בעבד שהתנה עמו שלא למול, וע"כ הוא כמש"כ באבי עזרי (פ"א ממילה ה"א) ובאגר"מ (יו"ד ח"ג ס' קג), דהיכא שהתנה עמו שלא למול אינו קנוי לו קנין עבד כלל, ואינו אלא שכיר עולם למעשי ידיו, שקנין עבדות לישראל הוא דוקא בעבד ושפחה החייבין במצוות, ובהתנה עמו מתחילה היו גר תושב ולא עבד, [ואין גר תושב אלא בזמן שהיובל נוהג וכמ"ש הרמב"ם בסוף ההלכה], וכן מבואר בדברי הרמב"ם פי"ד מאיסו"ב ה"ט וז"ל, ואם התנה עליו שלא ימול ולא יטבול אלא יהיה כגר תושב מותר לקיימו בעבדותו כשהוא גר תושב, עכ"ל, שלא כתב בהתנה עמו מותר סתמא, אלא מותר לקיימו כשהוא גר תושב, ומשמע דאהני תנאו שאינו עבד אלא גר תושב, והיינו קנין עולם למעש"י ולא עבדות.

ובזה ביאר באבי עזרי הא דלא היו התנאי שלא למול מתנה על מש"כ בתורה, משום דבהתנה שלא למול לאו עבד הוא כלל, ורק קנוי לו למעשי ידיו.

ועי' אבנ"ז (יו"ד שנא סק"ב) דנקט דאין חיוב לטבול עבד, ואפשר להשהותו זמן רב בלא טבילה, וצע"ט מל' הרמב"ם ה' איסו"ב שכ' דרק כשמתנה עמו מתחילה שלא ימול ולא יטבול אז מותר להשהותו, הרי להדיא דאין להשהותו בלא טבילה. ולהמתבאר אולי י"ל דמש"כ הרמב"ם להתנות שגם לא יטבול, להורות דלא אתי לכלל עבד אלא הוא גר תושב, שאינו במילה וטבילה.

והנה אכתי צ"ב הא דבעינן שיתנה עמו קודם קנייתו בעודו אצל רבו הגוי שלא ימול, ואם לא התנה עמו קודם אסור לקיימו כשהוא ערל, דלכאו' הא כל היכא שלא מל אינו מחויב כלל במצוות, ואמאי לא נימא דאף אחר שקנאו, אם לא ירצה למול ויקבל עליו להיות כגר תושב, יקיימנו כך כשהוא גר תושב ולא עבד, ומאי איכא במה

איסור לפני עור מתלי תלי כפי שהוא אצל הנכשל. וצ"ע.

ג) ואשר נראה בזה בעזה"י, דהנה ז"ל החינוך בשרשי המצוה, ובעבור שקרבן זה לזכר חרותינו ובואנו בברית נאמנה עם השם יתברך, ראוי שלא יהנו בו רק אותם שהשלימו באמונה, והם ישראלים גמורים, עכ"ל, והנראה גדר המצוה שלא תהא אכילת בן נכר בהקרבן פסח, והיינו מדיני הקרבן פסח ומצותיו, ואין עיקר האיסור על הגוי שלא יאכל קרבן פסח, כמו שמצווה על הגזל, שנאמר האיסור מצד מעשה הגזילה של הגוי, ושאר איסורין שהם מצד הגוי וניהוגיו, שבאלו המצוות לא נאמרו שיעורין לבן נח, אכן איסורא דאכילת ק"פ לבן נכר שיסודו הוא משום הקרבן פסח, שלא תהא בו אכילת בן נכר, גדרי מצוה זו כפי הלכות הפסח. ולהכי מה דחשיב אכילה בקרבן פסח הוא שנאסר במצוה זו, והיינו שיעור אכילה דכזית, ולא שייך בזה מה דלא נאמרו שיעורין לבן נח. [והיינו דהא דאין שיעורין לב"נ, לאו היינו דאין שייך שיעור כזית באכילתם, אלא דבדיניהם לא נאמרו שיעורין, והיינו דוקא כל שתלוי בדיניהם].

ובאופ"א עד"ז העירני הגר"מ שטיינברג שליט"א, די"ל בגדר האיסור להאכיל לבן נכר, שאכילת הפסח ניתנה לישראל, וכאשר נותן לבן נכר לאכול, גדר האיסור דבמקום שיאכל הישראל כדת, הוא מחליף את האוכל ומאכיל לבן נכר, ולכך השיעור כהישראל, שהרי האיסור הוא שנותן לבן נכר במקום הישראל, וזה שייך רק אם נותן לבן נכר שיעור אכילה דישראל.

ולפמשנ"ת יתיישב עוד מה שהק' האחרונים, אמאי לא נמנית המצוה בהדי שבע מצות בני נח, דלהמתבאר אין יסוד המצוה מצד מעשה האיסור דהב"נ, וכמו שבע המצות, רק יסודו הוא מדיני הקרבן פסח כמשנ"ת, על כן לא דמי לז' המצות, ולא בא בכללם.

ח) מילת עבד.

וכל עבד איש מקנת כסף ומלתה אותו (יב, מד)

כ' הרמב"ם פ"א מה' מילה ה"ו, לקח עבד גדול מן הגוים ולא רצה העבד למול מגלגלין עמו כל שנים עשר חודש, יתר על כן אסור לקיימו כשהוא ערל, אלא חוזר ומוכרו לגוים, ואם התנה עליו מתחלה והוא אצל רבו הגוי שלא ימול אותו, מותר לקיימו והוא ערל, ובלבד שיקבל עליו שבע מצוות ויהיה כגר תושב וכו', עכ"ל, ומקורו ביבמות מח, ב.

מתפילין, וכמו דשנינו קדושין לה, א דהוקשה כל התורה כולה לתפילין.

ובנודע ביהודה (תנינא סי' ג מן הנוב"י) הק' ע"ד המג"א מסוכה כג, א דקאמר בפיל קשור כולי עלמא לא פליגי דכשר לדופן סוכה, והרי פיל לאו מן המותר בפ"ך הוא, ואפ"ה מותר לתשמיש מצוה לעשות ממנו דפנות לסוכה, ומאי חילוק יש בין שופר שהוא תשמיש למצות תקיעת שופר, ובין דפנות שהוא תשמיש למצות סוכה, שהרי דפנות מדאורייתא הן דילפינן לה מקרא כדאיתא בסוכה ו, ב.

וכתב (בד"ה ובר דין) דיש להוכיח מהא דפיל כשר לדפנות הסוכה, דחלוק תשמיש מצוה מתשמיש קדושה, דלתשמיש קדושה בעי' מן המותר בפ"ך, וזהו דאמרי' דרצועות התפילין בעינן מן המותר בפ"ך, לפי שהם תשמישי קדושה, כדמשמע בתוס' מנחות לה, ב (ד"ה אלו תפילין), ובתשמיש מצוה לא בעינן מן המותר בפ"ך. ולהכי בשופר דתשמיש מצוה הוא לא בעינן מן המותר בפ"ך.

ונראה ליישב ד' המג"א בס"ד, דשאני סוכה דליכא בה משום הא דלא הוכשרו למלאכת שמים אלא מן המותר בפ"ך, וחלוק הוא משאר מצוות כשופר דבעינן מן המותר בפ"ך.

ובהקדם דהנה בנוב"י כ' לפרש לפי דבריו דרק בתשמיש קדושה בעינן מן המותר בפ"ך, הא דמבעיא בשבת שם לענין תחש שהיה במלאכת המשכן, אי מין טהור היה או מין טמא, דמספק"ל אי גם למכסה תחש יש שייכות להמשכן עצמו והוי תשמיש קדושה להיות מדבר טהור, או דלמא האי מכסה תחש לא מיקרי משכן, ולא היה כי אם להגן מפני גשמים, ואף דאמרינן בגמרא דמיקרי אהל דנלמד עליון מתחתון, מ"מ להיות נקרא מלאכת שמים מספקא לן. וציין למגיני שלמה (שבת שם) שכ' דהתחש לא היה כי אם מכסה להגן מן הגשמים, תדע שהרי משמע שלא נמשח כי אם אהל מועד שהוא יריעות עזים כדכתיב את יריעות עזים, כמ"ש רש"י בחומש, וכ"כ התוס' כח, א (ד"ה ויפרוש).

והנה לדעת המג"א דאף תשמיש מצוה בענין מן המותר בפ"ך, צ"ב מאי מספק"ל לענין תחש אי מין טהור הוה או מין טמא, הא אף אי לא הוי בכלל משכן ליחשיב תשמיש קדושה, מ"מ מכלל תשמישי מצוה לא נפיק, וגם בזה בעינן מן המותר בפ"ך, וא"כ ליפשוט דמין טהור הוה.

שקנאו בתחילה בלא תנאי, הלא אין העבד מחויב במצוות כלל ע"י קנין הממון כ"ז שלא מל וטבל.

והביאור בזה נראה, דהנה הגרעק"א בהג' לשו"ע (יו"ד רס"י רסז) כ' להוכיח מל' השו"ע שכ' מצוה על הרב למול עבדיו עבר הרב ולא מל מצוה על בי"ד למולו, ומדלא נקט דאי לא נימול ע"י בי"ד חייב איהו למימהל נפשיה, משמע דאין על העבד שום חיוב, דמה שאשה אינה חייבת אף העבד אינו חייב, עיי"ש.

ואם כן דדין מילת העבד לאו עליה דידיה קאי אלא על האדון, הרי כל שבקנייתו להיות עבד נתחייב הרב למולו, תו לא מצי להפקיע חיוב מצוה זו, דבשלמא אי הוי מצות העבד, איכא למימר דגם בעודו תחתיו אם לא יתרצה העבד לימול לא יהא דינו כעבד רק כגר תושב ויקיימנו כך בקנין עולם למעשי ידיו, אכן כיון דחייב מילת העבד רמי על הרב א"כ כיון דבקנייתו לעבד נתחייב הרב למולו, במה יפקע מצותו, ולהכי כשאין העבד מתרצה לימול אין הרב יכול לקיימו [יותר מי"ב חודש], דמשום הקנין שקנאו מתחילה מצווה הרב למולו. ורק בהתנה עמו מתחילה שיהא קנוי רק למעשי ידים לעולם ולא קנין עבדות, דאז ליתא להמצוה למולו, שאינו עבד כלל, אזי שפיר מצי לקיימו כגר תושב, אולם כל שנתחייב הרב למולו בקנין העבדות תו לא פקע האי חיובא ואין יכול לקיימו בלא שימול.

ט) מן המותר בפ"ך בשופר ובסוכה.

למען תהיה תורת ה' בפ"ך (יג, ט)

איתא בשבת כח, א תני רב יוסף לא הוכשרו למלאכת שמים אלא עור בהמה טהורה בלבד, ובע"ב ילפי' הכי לענין תפילין מדכתיב "למען תהיה תורת ה' בפ"ך" מן המותר בפ"ך.

הר"ן ר"ה (ו, ב מדפי הרי"ף) כ' להסתפק בשופר של בהמה טמאה דיפסל לתקיעה, כמו שמצינו שלא הוכשר למלאכת המשכן אלא עור בהמה טהורה, והכי נמי בשופר שייך סברא זו, כמו ששנינו (ר"ה כו, א) דכיון דלזכרון אתי כלפנים דמי, אלא דנסתפק אי קאי דין זה במלאכת המשכן למסקנת הסוגיא דשבת שם.

ובשו"ע או"ח תקפו (סוף סעיף א) פסק הרמ"א דשופר מבהמה טמאה פסול. ובמג"א הביא ד' העולת שבת שכ' דבמסקנת סוגיא דשבת לא נאמר דין זה רק בתפילין דדרשי' מן המותר בפ"ך, ולא בשאר מצות. ודחי לה המג"א דילפי' שפיר

שלא לשלוח, והקב"ה הכביד את ליבו בכדי שזכעת יהיה לו מאזן במה לבחור, [ורק במכות האחונות ניטל ממנו הבחירה, ולא שלח כי ה' רצה להעניש את מצרים].

ויש להבין כמה פרטים בפרשה זו של עשרת המכות והכבדת לב פרעה, והנהגת עם ישראל בתקופה זו.

האיך פרעה הכביד את ליבו למול כל המכות

ראשית לגבי פרעה יש להבין מה באמת יכול היה להשיב לעצמו על כל אותם עשרת המכות שקיבל, כלומר לאחר כל מכה שראה איך מצרים נחרבת ושאינו לו כל יכולת להתמודד עם כוח אלוקי, איזו טענה היה לו לגרום לליבו להשאיר את ישראל במצרים ולא לשלחם.

מדוע המצרים לא פחדו ממכת דבר

שאלה זו נשאלת אף כלפי המצרים, שבמכת דבר אמר הקב"ה מפורש שרק הבהמות שיהיו מחוץ לבתים ימותו, ואעפ"כ רק המצרים שהיו ירא את דבר ה' הכניסו את הבהמות לבית, והדבר תמוה וכי הם לא ראו במכות הקודמות שדברי ה' מתקיימים במילואם, האיך חלק גדול מן המצרים לא חששו מהמכה.

מדוע עם ישראל חשש מהמצרים אחרי כל עשרת המכות

ולאיך גיסא בבני ישראל יש להבין, שאחר שראו את כל הניסים והנפלאות, אמר הקב"ה למשה רבינו שלא יצאו ממצרים אא"כ יקשרו את הכבש למטה, ואמרו עם ישראל 'הדבר הזה אין אנחנו יכולים לעשות' שהכבש הוא אלוקי מצרים, 'ולא יסקלוננו' שחששו מהמצרים, ואמר הקב"ה שלא יגאלו עד שישחטו את אלוקי מצרים, ודבר זה כשלעצמו תמוה וכי צרת השיעבוד וההבטחה לאבות שעם ישראל יצאו ממצרים אינה נחשבת כסיבה להוציאם, ומדוע אי שחיתת הכבש מפחד המצרים הוא סיבה שלא להוציאם.

ויש להבין מדוע עם ישראל פחד מהמצרים אחרי כל המכות, והרי הוא ראה האיך הקב"ה מפלה את מכותיו במצרים, המצריים היו מוכים בכל תחום, לא היה בית שאין בו מת, לא היה להם ממון ולא רכוש ובוודאי כבר לא כבוד, והאיך יתכן שבמצב זה יעזו להציק לעם ישראל, וכמו שאכן מבואר שבכל תקופת עשרת המכות עם ישראל לא היו בשיעבוד, וא"כ מדוע נשאר פחד בליבם של עם ישראל.

ונראה בזה, דלפמש"כ הנוב"י דמספק"ל אי לא הוה מן המשכן אלא להגן מפני גשמים, י"ל, דכיון דעניינו לצורך הגנה מן הגשמים, ואין תכליתו לעצם המצוה, אמנם ודאי הווי תשמיש מצוה, אכן אפשר דלא חשיב בכלל "מלאכת שמים", דאין זה כולל אלא מצוה שאין עניינה לצורך איזה דבר, כמו תפילין ושופר דכל גוף החפצא דמצוה שלהם אינו לאיזה צורך, רק למלאכת שמים, לקיום מצות תפילין ושופר, ועל זה נאמר שלא הוכשרו אלא מן המותר בפ"ך. וזהו דמספק"ל אי המכסה תחש הווי בכלל המשכן, או דאינו אלא להגן מפני הגשמים, ולא הווי בכלל דינא דלא הוכשרו למלאכת שמים אלא עור בהמה טהורה בלבד.

אשר לפי"ז י"ל, בהא דחלוק סוכה דליכא בה משום הא דלא הוכשרו למלאכת שמים אלא מן המותר בפ"ך, דהנה מצות סוכה, כל עיקרה נאמרה המצוה על דיוריו של האדם, שיהיו בסוכה, והרי א"א לקראות להסוכה צרכי גבוה בלבד, שהרי כל עניינה הוא שיהיו בה דיורי האדם, ולצורכו היא עשויה, שיקיים האדם מצות הישיבה בה, [ופשיטא טפי מכיסוי המשכן שהוא לצורך המשכן, שהסוכה עניינה לדיורי האדם], ולהכי לא חשיב החפצא דמצוה דסוכה בכלל "מלאכת שמים", דלא הותרו אלא מן המותר בפ"ך.

(י) "פניני פז" מהרה"ג ר' אברהם

זלצמן שליט"א

בעל מח"ס "אדני פז" על סוגיות הש"ס.

בס"ד

שמות פרק יא פסוק י

ומשה ואהרן עשו את כל המפתים האלה לפני פרעה ויחזק יקוק את לב פרעה ולא שלח את בני ישראל מארצו:

א.

בפרשיות וארא ובפרשת בא, מבואר כל עשרת המכות שקיבלו מצרים, כעונש על מעשיהם לעם ישראל. אכן הצורה שבא קיבלו המצרים את המכות היה עד"ז שהיה לפרעה בחירה האם לשלוח את ישראל ממצרים, וסירב.

וכן פירשו המפרשים על מה שנאמר שה' הכביד את ליבו של פרעה שבמכות הראשונות אין הכוונה שגם לך שלא תהיה לו בחירה, אלא שמחמת הניסים של המכות התבטל הבחירה

על זה היו כל המכות, למצרים לכופף את גאותם, ולהכניע אותם לאלוקים. ולאידך גיסא עם ישראל לא יצא ממצרים עד שהכניע את עצמו לקב"ה, לכן המצרים המשיכו לקבל עונשים למרות שכבר לא היה בידם בחירה אם לשלוח את ישראל ממצרים. שמטרת המכות היתה כפולה להכניע את המצרים ולהכניע את ישראל לקב"ה, וכל זמן ושני הצדדים עדיין היו תקועים בהגדרה שהם הורגלו בה, המצרים כאדונים וישראל כעבדים, לא הגיע השחרור.

שחיטת הכבש הפסקת 'העבדות' למצרים וקבלת מרות הקב"ה

ולכן דבר הסתיים בשחיטת אלוקי מצרים, עם ישראל אחר הכל הרגיש שהוא עדיין עבד של מצרים, ולכן חששו מהם. ולפיכך אמר הקב"ה למשה 'חייך, שאין ישראל יוצאים עד שישחטו את אלוקי מצרים' כלומר יציאת מצרים היתה תלויה בדבר זה בלבד, ולא היה כל השיעבוד והנסיונות שעברו במצרים וההבטחה שהובטחו האבות שיצאו ישראל ממצרים, עומדים להם לזכות אם לא היו שוחטים את הכבש.

וזאת משום שפעולה זו, היא 'כמכה בפטיש' שאחרי שראו את גבורת ה', היו צריכים עוד את הפעולה שתראה להם באופן ברור שהם לא עבדי מצרים וכל זמן וזה לא נעשה אין תועלת להוציאם שהם יהיו כעבדים של שני אדונים, יחושו כעבדים למצרים וכעבדי ה', ודבר זה לא יתכן, בעבודת ה', שא"א להיות עבד לשני אדונים וכמו שאומר הנביא 'קצר המצע להשתרע' א"א להיות עובדי ה' יחד עם זה להיות כפופים בנפש לאומה טמאה ולנהוג כמותה.

הטעם מדוע פרעה לא נכנע לעשרת המכות

עד"ז יובן מה סבר פרעה בכל המכות, שאומנם הוא נענש בלי סוף, אך לצד זאת היה מושרש בו שהוא זה ששולט בעם ישראל, ההרגל שהאדם קונה במשך שונים פעמים והוא חזק מעל כל רגש וכל תובנה, ורק בכוח האלוקי ינוצח כוח השכלי. רק ע"י אמונה בהירה במטרה שהאדם נשלח לעולם הזה, ושכל הסובב אותו נסוב למטרה אחת שישלים את היעוד שלשמו הוא בא לעולם רק מכוח זה יוכל לנצח את ההרגל ולכופף עצמו להשתעבד רק לה' יתברך.

ב.

ואולי אפשר לפרש בזה, שהנה אמרו חז"ל 'הקנאה התאוה והכבוד מוציאים את האדם מן העולם' ומדוע דוקא מידות אלו, ובפשטות נראה שמידות אלו שורשיות מאוד שגורמות לאין ספור נזקים והשלכות על מידות אחרות, כלומר כעס שנאה טינה וכדו' הם תוצאות של מידות אלו.

אכן נראה שיש משהו שורשי יותר במידות אלו, האדם צריך לידע שהסיבה שהוא בא לעולם הזה היא לקיים את רצון ה' עם הכוחות שניתנו לו משמים, והחיבור שלו לנפש שלו ממוקד למטרה ה התואמים לתפקידו, והוא מקבל מתנות נוספות במהלך חייו בהתאם לתפקידו, ואין דבר שקרה וקורה לו שלא מביא אותו ליעוד שלשמו הוא נשלח, בין אם זה טוב ובין אם זה נראה כרע. תובנה זו מסייעת להתמודד בשעה שמידות 'קנאה תאוה וכבוד מתעוררות באדם', אף אם אינו יכול לשלוט עליהם, אך תובנה זו מסייעת בהתמודדות.

העולה מכך שיש אדם שחי את נפשו בידיעה שהיא מיועדת למלא את תפקידו בעולם, לעומת זאת יש מי שחש שהעולם הרוחני הוא חלק נוסף בחיים, אך נפשו היא בידי, ורגשותיו והנאותיו אינם תלויים ברצון ה' אלא ברווחים וההפסדים שהוא מעוניין בהם.

עד"ז אפשר לפרש את צורת ההתייחסות של בני ישראל והמצרים ובכללם פרעה לעשרת המכות, והמטרה שהקב"ה העניש כ"כ מכות את המצרים. למרות שבמכות האחרונות כבר ניטל הבחירה מפרעה ואעפ"כ נענשו המצרים.

המכות היו לשבר את הרגשת 'האדנות' של המצרים 'והעבדות' של ישראל

עם ישראל מאחר ושנים רבות כ"כ חי כעבד, הריהו התייחס אל עצמו כעבד, במהותו, ולמרות כל המעשים שנעשו למצרים וכמה שראה ש'אדוניו' מושפלים ומוכים, עדיין הוא במהותו חש עבד. לאידך גיסא המצרים עם כל מה שעבר כהרגש שהאדם מקבע בעצמו שהוא עבד לבני אדם או לאידך אדון על בני אדם, נובע מחוסר הכנעה לקב"ה, שהאדם לא מקבל על עצמו את הקב"ה כמנהיג עליו בכל התחומים בחיים, הוא מעדיף לנהל את חייו הנפשיים לפי הנוחיות שלו.

~~~~~

"נחשבה" – הגאון מורנו רבי יחיאל הלוי נוביק שליט"א רז"כ "דעת יוסף" אשדוד

בס"ד נחשבה בא תשפ"ג

גלות – הכנה לגאולה

וַיְהִי מִקֵּץ שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וָאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה וַיְהִי בְּעֶצְמָם הַיּוֹם הַזֶּה יֵצְאוּ כָּל צְבָאוֹת ד' מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם. כפי המבואר בספרים הקדושים, ביניהם בשל"ה הקדוש, וביניהם בספר בית אלקים להמבי"ט, ענין גלות ויציאת מצרים היה כדי להכשיר את כלל ישראל למתן תורה ולקבלת התורה. ולכאורה זהו ענין המבואר כאן שצבאות ד' יצאו בדווקא מארץ מצרים.

ויש לזה הרבה סימוכין מקמאי דקמאי, וכגון הנאמר בספר רבינו בחיי בשם הגאונים, על הפסוק בפרשת בא וירדו כל עבדיך אלה אלי והשתחו לי לאמר צא אתה וכל העם אשר ברגליך ואחרי כן אצא ויצא מעם פרעה בחרי אף. דמפסוק זה יוצא שם קדוש ונורא שכוחו עצום להוציא הולד לקבל תורה, כאשר בני ישראל יצאו ממצרים לקבל תורה. והרי ידוע שכל אדם נולד לעמל תורה, וכמו כן עם ישראל יצאו ממצרים לקבל תורה כדכתיב, בהוציאך את העם הזה ממצרים תעבדון את האלקים על ההר הזה.

ועוד חזינן שעשר הדברות כנגד עשר המכות, ונמצא שעשרת המכות היו ההכנה לקבלת עשרת הדברות, וכן מצינו שהזקנים שלא באו אל פרעה עם משה ואהרן, נפרע להם הקדוש ברוך הוא במתן תורה, והיינו שההכנה למתן תורה היתה בהכניסה אל פרעה...

וכללות הענין הוא, דיגעת ומצאת תאמין, והיגיעה במצרים זיכתה את עם ישראל במציאה שהיא המתן תורה. ואם תבקשנה ככסף וכמטמונים תחפשנה אז תבין יראת השם ודעת אלקים תמצא. וכן גאולת מצרים היתה בעיקרה בעבור זה והוא בשביל הבן החכם והדומה לו, לא בשביל הרשע וכיוצא בו, שאילו היה שם, כלל לא היה נגאל.

ונמצינו, שכאשר אנו קוראים הפרשיות דגלות וגאולת מצרים, אנו קוראים בעצם את ההקדמה והמבוא לקבלת התורה. וכמו כן יש לנו להבין שכל הקשיים שאנו עוברים עתה בזמנינו, הן בוודאי הכנה למה שד' דיבר טוב על עם ישראל. ויתכן שזו הכנה לגאולה העתידה לבא בקרוב בימינו.

והנה יש להתבונן עוד בדבר זה שגלות מצרים היא ההכנה וממש ההקדמה למתן תורה. ויתכן לפרש כך, שהרי אמרו חז"ל במדרש תנחומא פרשת חוקת, זאת חקת התורה, זהו שאמר הכתוב, מי יתן טהור מטמא לא אחד (איוב יד), כגון אברהם מתרה, הזקיה מאחו, יאשיה מאמו, מרדכי משמע, ישראל מאומות העולם, העולם הבא מן העולם הזה, מי עשה כן מי גזר כן מי צוה כן לא אחד, לא יחידו של עולם, וכו'. ויש להבין מדוע דווקא מתרה יצא אברהם.

ונראה לבאר יסוד הדברים. שכדי להגיע לדרגת אברהם אבינו ראש המאמינים ואב ראשון לכלל ישראל, צריך לעבור נסיונות קשים, והנסיון הוא לגדול בבית תרה ומשם לצאת אברהם אבינו... ולא זו בלבד אלא שהקדוש ברוך מצוהו בציווי הראשון שמצינו בתורה, לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך אל הארץ אשר אראך. וכאשר עומדים בנסיונות מסוג זה יוצאים אברהם אבינו. וזהו מי יתן טהור – מטמא – הלא אחד. שהטהור לא יכול לצאת רק מהנסיונות הקשים ביותר שגורם לו הטמא.

וזהו גם ענין העולם הבא מן העולם הזה, דווקא מהקשיים שהאדם עובר בעולם הזה, הוא זוכה לעולם הבא. וזהו כל היסוד שמבאר בעל המסילת ישרים בספרו בפרק ראשון, ביאור חובת האדם בעולמו. ולכשתימצי, כל דבריו מיוסדים על דברי חז"ל.

וענין זה למדנו לדורות מציאת מצרים, שכאשר זכינו על ידי ההכנה והיסוריים לגאולת מצרים, כן על ידי העמל ויגיעה בתורה ובמצוות נזכה לכל הטוב אשר דיבר השם על ישראל. ואלו הן עקבי הצאן שבהם נצא עד ביאת הגואל, ודבר זה כל כך חשוב ועקרוני, שלא נוכל לתת לבן הרשע שלא השכיל להבין ואמר, מה העבודה הזאת לכם, משל הוא לא היה כלל במצרים, ולא קיבל הלכה והלימוד שדווקא היגיעה מביאה את המציאה, שזהו כלל ענין יציאת מצרים. להשאר בלי תגובה. ועל כן אנו מודיעים לו ולנו שאילו היה הוא שם עם השקפה זו, לא היה נגאל.

ואפילו כולנו חכמים ונבונים ויודעים את התורה, מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים, כי לעולם לא נפסיק ולא נרפה מלהתיגע ולהתמודד עם נסיונות החיים לטוב לנו ולבנינו כל הימים.

ויהי רצון שנזכה להגיע אל התכלית שלשמה יצאנו ממצרים. ובוז נזכה לגאולה השלימה במהרה.

”בומרנג” (בעין הסערה)

פרק א' החלום הגדול.

ישיבת ”עיון הש”ס” ממוקמת בפאתי שכונת בית וגן בבניין בן ב' קומות, הבניין מוקף עצים מרהיבי עין על גבעה מוריקה, להרחיב דעת הלומדים, בראשות הישיבה ניצב הגאון רבי נחמן הרשקוביץ תלמיד ישיבת חברון, הישיבה הקטנה עומדת ברמה גבוהה מאד בזכות הצוות המובחר שהקים.

יש בה ג' שיעורים, בכל שיעור ישנם 38 בחורים, הוא מדקדק לא לקחת יותר, כדי שהרמ”ם יוכלו לנווט את השיעורים ביד רמה, כשלכל בחור יש את ההכונה הנכונה. לכל שיעור מוצמדים שני רמ”ם נוספים שמסייעים לבחורים הבינוניים ומטה להתחבר לשיעורים.

כעת בשעות הבקר מתנהל סדר הכנה, לקראת השיעור שינתן בעוד שעתיים, על ידי רבי אליעזר שניידר, ר”מ ותיק שכבר מצליח בסגנון השיעור שלו זה עשרים שנה, הוא התווה את הקו בישיבה שנבנתה על סגנון מיוחד במינו, הכנה לשיעור כבר מגיל בר מצווה, ראש הישיבה וצוות הרמ”ם המובחר של עיון הש”ס הצליחו להוכיח כי השם אינו מותג חסר משמעות, הם הטמיעו מושג, להכין שיעור משיעור א'.

עושים טעויות? מה בקך. הר”מ ינווט אותם איך לתקן את הטעויות, כך יעשו למדנים כבר בגיל צעיר מאד.

האולם מלא בבחורים שמתייגעים בסוגית ”רקיק” אחת הסוגיות המורכבות של מסכת ב”ב, לפתע בתוך סדר נזיקין נכנסת לה סוגית טומאה וטהרה, בנושאי חציצה באוהל, בחורים צעירים לא אמורים להתמודד בסוגיות כאלו, אבל הבחורים מסתערים על הסוגיא כזקנים ורגילים. קול התורה נשמע ברמה, הפנים המיחזעות מעידות על יגיעה עצומה בתורה, צעקות נשמעות מכל כיוון, גן עדן התחתון.

אבל ישנה גם פינה יוצאת דופן, הבה נסכית לנעשה במקום.

”אז מה הפשט בתוס’? לפי עניות דעתי הדברים מהווים סתירה מרישא לסיפא, זה לא יתכן? זועק יענקי קלוגהופט משיעור ב' אל חברו דודי סטויצקי, וכשהלה אינו מגיב לו, הוא שואג בקול לא לו: אני לא מבין, אני לומד עצמי? אל תטיל עלי את כל העבודה” זוהי זעקת יאוש, בניסיון להחזיר את דודי אל לב הסוגיא.

זו לא זעקת יאוש פתאומית, יש ליענקי הרבה לדאוג, לדודי השותף יש הרבה חלומות באמצע הלימוד, הוא מאבד את החוט של הסוגיא באמצע העניין. אם נדייק יותר, עוד בתחילת העניין.

שלא נטעה לחשוב כי דודי נעדר כישורים שקשה לו להבין את הסוגיא ומרוב תסכול הוא בורח אל מחוזות הדמיון, ההיפך הוא הנכון, דודי מחונן בכישרונות מיוחדים במינם, מבחינת תפיסה הוא הטוב ביותר בשיעור, אפילו יוסי שרעבי החריף אינו מתחרה עמו במהירות התפיסה, הוא תופס בשניה אחת מה שליענקי נדרש בשתי דקות, הוא פשוט לא צריך להתאמץ כדי להבין את הסוגיא המסובכת ביותר, לכן הוא יכול להרשות לעצמו לחלום כבר בהתחלה.

כשהוא מתחיל את הסוגיא, הוא ממטיר ליענקי את כל מה שהוא רואה בזיק אחד, עיניו בולשות מידידת לתוס’ ובשניות בודדות הוא קולט את הנעשה. יענקי עוד לא קולט מה נעשה בשטח ואילו דודי כבר מבין את כל המהלך, כעת עליו להתמקד בסבלנות שיענקי יעכל את הנתונים שלמדו זה עתה.

מה לעשות ש”זיץ פלייש” (כוח ההתמדה) אין לדודי, מה יעשה הבחור עתיר הכישרונות ולא יחטא, הוא מיצה את הלימוד בחמש הדקות הראשונות של הסדר, בכמה הבזקים הוא רואה את הגמרא רש”י תוס’ ולקינוח מסתכל במהרש”א ומהר”ם, הוא יכול לומר לך את כל המהלך בבהירות רבה בלי טיפת מאמץ.

לעומתו יענקי חונן בכישורים בינוניים פלוס, הוא מבין עניין היטב, אבל הוא צריך לעמול על הסוגיא ארבע וחמש פעמים, כדי להבין את הדברים לאשורם.

אבל כשהוא מבין, הוא מבחין בדקויות ומעמיק עד לרבדים הנסתרים, בעוד שדודי תופס רק מלמעלה את השלד, את הראש הזנב ועוד משהו שמחבר ביניהם, הוא שטחי מאד, לא מפני שכך טבעו, אלא שאינו מבין לשם מה צריכים לדגור על הסוגיא, מה יתווסף לו בפעם השניה יותר מהראשונה, אין לו שאיפות מיוחדות להיות למדן הדור, את זה ישאיר ליענקי, הוא יהיה למדן גם בלי מאמצים רבים.

דודי כועס על רב יצחק פרלמן שממונה על סידור החברותות, על מה ולמה עשה לו את העוולה הנוראה, להצמיד שור לחמור, הלא נאמר בתורה "לא תחרוש בשור וחמור יחדיו" דודי מרגיש כמו שור בעל כוחות ועוצמה, לעומתו יענקי הוא לא יותר מ"חמור גרם" שרק בכוח ההתמדה שלו הוא מצליח להדביק פערים.

אי ההתאמה לא נסבל, כמעט כל יומיים הוא שופך את לבו בפני רב יצחק על העוול שעשה לו ומבקש לסדר לו חברותא אחרת, הוא פוזל לכיוון יוסי שרעבי החריף של השיעור אבל קליל מאד בהתנהגותו, הוא עושה צחוקים מכל דבר, גם הוא מתמודד עם "פרידה לבנה" כלשונו, יוסי נראה חברותא מתאימה לדודי כמו "תקע לשקע" שניהם יסתערו על סוגיא ותוך עשר דקות יסיימו פרפקט, אחרי כן יש להם מרווח זמן לדברים נוספים, ה' ישמור.

אבל רב יצחק אוזניו אטומות, הוא מנחם את דודי ומדבר אל לבו כי יענקי הוא החברותא הטובה ביותר שיכולה להיות עבורו, גם הוא צריך להטות שכס ולשאת בנטל הסוגיא, כך יענקי יגדל ויעשה חייל בלימוד בזכותו.

"האם רק אני צריך להקריב למענו, ומה אם חלוקה בנטל?" השאלה נשאלת ואין עליה מענה.

השבוע חצה דודי את כל הגבולות, הוא הפליג במרחבי הדמיון כבר בדקות הראשונות של הסדר, יענקי ניסה להשיב את דודי אל התלם במאמצים על אנושיים אך לשווא.

גם הוא חושב שנעשתה לו עוולה עצומה בכך שהצמידו לו בחור שלא אווז בכלום, אין לו טיפת שאיפה לגדלות וההתמדה ממנו והלאה.

אף לו יש שאיפות ללמוד עם חברותא שמבחינתו "תאום סיאמי" נתן נטע כהן המתמיד של השיעור, אף הוא בעל כישורים בינוניים [פחותים משלון] הם מתחרים ביניהם מי צריך יותר להתאמץ על הבנת הסוגיא, וראו זה פלא, רב יצחק הצמיד לו חברותא את יוסי שרעבי, הבחור החריף של השיעור, הלה אינו פוסק מלצחוק על זחלנותו, לכאורה נעשתה כאן טעות כפולה, יש התאמה טובה יותר, ילך דודי אל יוסי ויענקי אל הדומה לו.

לא אחת ולא שתיים נמצאים הצדדים בדיון אצל רב יצחק "להפריד בין הדבקים" ולשדך בין הזומים, אבל רב יצחק מתעלם מדבריהם.

כשעירבו הבחורים את הוריהם וזימנום לפגישה עם רב יצחק, הבהיר רב יצחק את משנתו להורים.

דודי ויוסי בצוותא מתכוננת הרס לשיבה, שני הבחורים כישרוניים במיוחד, אך אין להם כוח התמדה בכי הוא זה, זיווג בין שניהם זה פרס לבטלנות, אבוי אם יהיו בחורים חסרי מעש בשיבה, הבטלה אם כל חטאת, אסור בשום פנים לשדך את השניים יחד, אבל יענקי ודודי עם כל חוסר ההתאמה זיווג הגון, יש ליענקי את כוח הבלימה, הוא מווסת את דודי פעמים רבות ולפיק דודי אינו סוטה מהקו, אמנם הוא מפליג לא אחת בחלומות פז, אבל יענקי מצליח להחזירו אותו אל התלם.

דודי מפרה את ראשו של יענקי וכך יענקי מגיע להשיגים מעולים. אותו דבר נאמר כלפי השידוך בין יוסי לנתן נטע, אבל אם יהיה יענקי החברותא של נתן נטע הזחלן, שניהם ידגרו עוד יותר באותה שורה ולבסוף ינשרו החוצה, רוב בני השיעור הם מצוינים יותר מהם, הר"מ רב אליעזר שניידר בונה את הקצב על פי רוב השיעור.

רק כאשר שני הבחורים הבינוניים מתמודדים עם בחורים שחזקים מהם הם מתקדמים ועומדים בקצב אף שהדבר עולה להם במאמצים מרובים, אך הם לא קורסים, זו חצי שנה ששניהם מתמודדים ועומדים בהצלחה לא מועטת בקצב. וכנ"ל השידוך בין יוסי לנתן.

השתכנעו ההורים כי רב יצחק יודע את מלאכתו ולא נתנו לבנים לעשות ככל העולה על רוחם.

כעת נמצאים הזוג דודי ויענקי בתוך "סוגית ריקי" בבוא בתרא, סוגיא לא פשוטה, דודי בכישרונותיו משיג גם שם את ההבנה הפשוטה ויענקי צריך להתאמץ בעליה, הוא מתנשם ומתנשף אבל לא מוותר, יש לו נטל כפול, מלבד הבנת הסוגיא, חילוץ דודי מסבך החלומות בהם הוא מצוי, לא יום ולא יומיים.

על מה יכול דודי כל כך הרבה לחלום? יש לו חלום שנובע מקנאה גדולה, הוא רוצה להיות עשיר כמו הדוד שימי, אחיו הגדול של אבא, שימי צלחה דרכו, כבר שנים רבות הוא יודע לזהות עסקים על סף קריסה ולרכוש אותם במחירי אפסיים, כשבידו שורת פתרונות לבעיות, הוא מזניק אותם למעלה ומוכר אותם במחירים מפולפלים, בעולם העסקים קוראים לתהליך זה "אקזיט".

בתוך תקופה קצרה התעשר שימי מאד, הוא רכש לעצמו ווילה גדולה בסביון בעלת שלושה מפלסים, לכל מקום הוא מגיע לבוש בגדים יוקרתיים שמפגינים את עושרו, לרשותו שתי מכוניות מפוארות, מדגמי מרצדס וביואיק, קשה לו להסביר למה הוא צריך שניים, כאשר רק לו רישיון נהיגה, אבל המבין יבין.

מאיך הוא שומר על עצמו, הוא מקפיד על סדרי לימוד, הוא לא מוותר על חברותא למדן גדול וגומע עמו מסכתות, כמו כן מחלק צדקה לעניים בשפע, אין ספור מוסדות תורה נתמכים על ידו, ביתו מתנהל כבית יהודי לכל דבר, מה יכול להיות יותר טוב מזה "תורה וגדולה במקום אחד" אבא סיפר לו על שימי שהיה אחד הבחורים הטובים ביותר בישיבת פוניבז', עד היום אי אפשר להביך אותו בסוגיא שאינו מכיר.

לזה חתר דודי בכל לבו, גם הוא רוצה להיות עשיר מופלג יודע תורה ועושה עסקים פורחים באויר, הוא יקבע לעצמו חברותא מתאימה (הפעם לא יעשה את הטעות של רב יצחק) בשום אופן הוא לא מוכן להיות כדוגמת אביו רב אברהם שטובל בעוני רגליו, הוא מתגורר בבית קטנטן ברחוב ש"ס בשכונת מאה שערים, שני החדרים מכילים בקושי את שבעת ילדיו, הוא מקיים את דברי המשנה פת במלח וקנקן של פושרים לשחרית וערבית, רק פעם באמצע השבוע יש ארוחה חמה [מלבד שבת וי"ט] ביתר הימים אוכלים בצהרים מעט ירקות וסרדינים ולקינוח ביסקוויט טבול בתה חם.

לדודי נמאס מחיי עניות מרודים, הוא רוצה להינות מהעולם, אמנם יסתפק בקצה זרתו, הוא לא רוצה חיי תענוגות שרחוקים מאידישקייט, אבל לא להסתפק בקב חרובים כרבי חנינא בן דוסא.

היום הצליח יענקי במאמצי על לעורר אותו מחלום מתוק, בו ראה את עצמו כמיליונר גדול בשכונת מונסי העשירה, הוא שב אל הגמ' ואל יענקי שמתאמץ בהבנת דברי המהרש"א, דודי מואיל ברוב טובו לפצח את המילים הקשות שנאמרו בקצרה ולהבהיר בהם את דברי התוס' שנראים תמוהים מאד.

תוך כדי החל לסלסל בגרונו, הוא שר את דברי המהרש"א במנגינה קצבית, מארש פולני ששמע באחת מחצרות החסידות, כשהוא מנסה להעלות את קולו ולרדת (המכונה קאפ שטימע) כמיטב החזנים.

יענקי סונט בדודי בטוב לב: לא ידעתי שאתה קרוב משפחה של תרנגולו של משה קוסוביצקי המפורסם. גם הוא מסלסל בטוב טעם כיאה לתרנגולו, אתה שואל מה הקשר? ... נו ברור שיש לך קשר משפחה, דודי סטוויצקי הוא בן דודו של התרנגול של משה קוסוביצקי.

"העלבת אותי קשות, כולם בבית יודעים שיש לי קול מצוין, אני יכול לחקות קטעי חזנות בהצלחה, אז למה אתה מזלזל בי בצורה פוגענית ביותר, אולי תפגין לי אתה את כישוריך בזמרה?"

"אני לא בעל קול נעים כשלך, יש לי קול רגיל שלפעמים מצטרד, אבל יש לי שמיעה מוסיקלית חדה, מאז ומתמיד אני יודע לזהות זיפי טונים, אתה אמנם בעל קול מצוין, אבל מזייף מאד בהשמעת הטונים, לכן לא תוכל להיות חזן גדול".

דודי מוחה נמרצות בחברו שלפתע מתנשא עליו.

"שלוש תשובות לי אליך: א) להיות חזן זה לא חלום נעור, מעולם לא דמיינתי באחד החלומות שאהיה חזן לא ביום ולא בלילה, אין לנו במשפחה אחד ששייך לקלאסה זו, גם כשאני מקשיב לקטעי חזנות זה לא בא מתוך שאיפה להיות חזן מפורסם, זו חובבנות ותו לא. ב) אני לא מזייף, אני שר נכון את כל הקטעים, תיקח את הקלטות של איזה חזן שאתה רוצה ותבחן אותי ותראה אם אני מזייף, אני שר במדויק את השירים. ג)

החלומות שלי הם בשטח אחר לחלוטין, את זה אני שומר לעצמי, יש לי את הפינה הפרטית ואיני חושף אותה לאיש. למה אם כן אתה פוגע בי באכזריות רבה?"

"חלילה וחס לא באתי לפגוע בכישוריך, רק אמרתי לך שחזן לא תוכל להיות אם תרצה, כי כדי להיות חזן צריכים לא רק לדעת את המנגינה, אלא גם להתאים את המילים לקטע שמתחזן, שנית עליו לשמור על אחידות צלילים, לא לעלות ולרדת בפתאומיות לאחר מיכן (קאפ שטימע) איפה שזה לא מתבקש, זו תורה שלימה ובה אין לך הבנה מינימלית, לכן רציתי לרמוז לך שאולי תוכל להיות התרנגול של משה קוסוביץקי אף הוא הסתובב בסביבת החזן שנים רבות, אבל לא למד ממנו כלום, עצתי שטוחה לפניך, אם בכל זאת תרצה להיות חזן, עליך ללמוד אצל חזן גדול, הוא יתן לך הדרכה מלאה בנושא".

"ומאיפה ליענקי היקר שלי הבנה עמוקה כל כך בנושא, אם לעולם לא תוכל להיות חזן" עקץ דודי את חברו על קולו החלוש.

"אני בא מבית של חזנים דורי דורות, אבי וסבי ואב סבי היו חזנים מעולים, אם כי לא כלל עולמיים, לפיכך לא התפרסמו בעולם הרחב, אבל את הידע שאבתי משם, לבד זאת חוננתי מלמעלה בחוש מוסיקלי מפותח, אך לא בקול, דומה אני לנגן כלי זמר שיודע לנגן אך אין לו את הכלים, הוא נגן מעולה אבל לנגן לא יוכל, אתה לעומת זה כלי נגינה ולא נגן, זה השוני בין שנינו".

"למה החלטת היום להתלבש עלי, מה עוול עשיתי לך?" התקצף דודי פגוע כולו.

"חלילה לא ביקשתי לפגוע בך, אלא באתי לומר לך שעדיף לך להתמקצע בלימוד, יש לך בזה את כל הכלים, ראש גאוני, זיכרון חזק מאד, כושר הסברה מעולה. קיצור יש לך עתיד של ראש ישיבה גדול! למה לך להסתפק בזוטות?"

"אני לא מבין מה אתה בא לרמוז לי, וכי אמרתי לך שאני שואף להיות חזן? ההיפך מזה, אין לי שום משיכה לך, זה לא חלום חיי, לפיכך לא הבנתי על מה ולמה התחלת לתת לי הרצאה שלמה שלא אתאים להיות חזן?"

"אמת, שמעתי כבר בהתחלה את הבהרתך, אבל תשובתי הייתה רק על החלק השני, למה לך לחלום כל הזמן על מה שתהיה בעתיד ולאבד את כל העתיד, יש לך עתיד כל כך מושך וסביר, אם הייתי בר מזל כמוך הייתי יושב ולומד כל היום והלילה שיצא ממני משהו, אך האמת שזו תורה שלא לשמה, תורה לשמה מה היא? ללמוד בשל ציווי הבורא ולא בשל סיבה אחרת, הבה ננסה ללמוד ולהבין את סוגית ריקק בעיון ולא חלילה נרקוק על הסוגיא"

"ישר כוח על דברי המוסר, לא די לי בשיחות המוסר של מורנו המשגיח הצדיק, עד שאף אתה בא להוסיף עליהם! תנסה להיכנס לנעליים שלי, כשאני לומד בחברותא ותופס את הגמרא כבר במבט הראשון וצריך להמתין לך כל הזמן כדי שנוכל להמשיך, מה היית עושה במקומי? לא היית שורד יום אחד!"

"אני במקומך, הייתי יושב ולומד את הגמרא שוב ושוב, לא בשביל החברותא החלש, אלא לעצמי, אינה דומה הגמרא לימוד ראשוני ללימוד חמישי ושישי, עצתי היא, תשב על המפרשים ביתרת הזמן ותפסיק לרחם עלי, אני מנסה ללמוד בכל כוחותיי, עם הכישורים החלשים שלי, אך בשל השאיפות יש לי סיכוי להיות תלמיד חכם על ידי העמל הגדול, גם המהר"ם שיק צ"ל העיד על עצמו כי היה לו ראש חלש ביותר, עד שבכל הונגריה לא היה ראש חלש כשלו, לבסוף יצא גאון עולם, מסופר עליו שזכה לסיים את הש"ס בעיון מ"ב פעמים, דבר שאפילו גדולי הכישרונים לא עשו זאת".

דודי מרגיש נחות לעומת חברו יענקי בעל הרמה המוסרית הגבוהה יותר, הוא תובע מעצמו יותר ממה שמסוגל, הוא לא מתייאש, למרות החולשה והפער העצום שיש בינו לחברותא שלו, הוא בא ממשפחה של חזנים ולמרות הכל יש לו אהבת התורה.

ואילו הוא בן של יהודי בעל צורה, שיושב עד כיום חצי יום בכולל ולומד בהתמדה נפלאה את כל הסדר עם חברותא, כשאש ניתזת לצדדים, הוא לא מסתפק בכך, אלא גם כשחוזר לבית, הוא יושב על תלמודו כמה

שעות. יש לו סדר בהלכה וסדר חזרה על מסכתות הש"ס לפי הסדר, הוא כבר סיים לכל הפחות שני פעמים ש"ס, כך שומר הוא על חיוניותו הרוחנית שלא תיפגם מעבודתו כמוכר בחנות חצי יום.

לדודי יש חלום אחד גדול, להיות עשיר בן תורה, הוא חושב ש"תורה וגדולה במקום אחד" זו השלימות הטובה ביותר שיש, בכסף הרב שיצבור יעשה הרבה מעשים טובים שעניים לא יכולים לעשות, הוא יתרום לשיבות וכוללים, הוא יחזיק מוסדות קהילתיות, כלל ישראל יהנה ממנו כעשיר יותר מאשר איזה רב.

את החלום להיות ראש ישיבה גנז עוד בהתחלה, הוא ידע שלא כל למדן נעשה ראש ישיבה, צריכים הרבה סייעתא דשמיא להגיע למקום זה, ב"ה עם ישראל לא אלמן, משנה לשנה מתרבים חובשי הספסלים, על כל משרה יש הרבה מועמדים, מה בצע בחלום כזה?

הוא גם לא רוצה אשה שתהיה מורה, להרוג את עצמה על כמה גרושים? גם אם ירצה לא כל אחת מגיעה למשרת ההוראה, אלף נכנסות לסמינר ורק עשר מהן נהיות מורות בפועל, הוא מעדיף את אשתו כעקרת בית למופת שמגדלת את הילדים לתורה ויראה, כשכל היום פנוי לה לקיים את יעודה, ואילו הוא יהיה דוגמת דודו, עשיר שהשעה משחקת לו ובכל אשר יפנה יצליח, יש לו הרגשה שגם לו יש חוש מסחרי מפותח, אמנם עדיין לא יצא לעולם העסקים, אבל הוא ישב לא אחת בבית דודו וראה איך הוא זורק עסקאות, לא הייתה עסקה אחת שלא קלע אליה, וראה זה פלא, דודי אף הוא ידע לומר לדוד, איפה כדאי להשקיע, יום אחד יצא הדוד מהכלים מההברקות השנונות שלו, הוא טפח לו על שכמו בהתלהבות.

"דודי אתה גאון מסחרי, אבל שלא תבין אותי לא נכון, למרות הכל הייתי מציע לך לא לחקות אותי, אני לא מודל שצריכים לחקות, אין כמו יגיעת התורה. אבל מה אצלנו? אבוי! דע לך שאני חי בעולם אכזרי מאד, יש שם כרישי ענק שירצו לבלוע אותך חי, גם ההצלחה לא תמיד מובטחת, אז למה לך להיכנס לעולם ההימורים?" ניסה הדוד לקרר את התלהבותו הילדותית של אחיינו.

"דוד שימי אני לא מבין, אתה רוצה לומר שאתה מתחרט על כל מה שעשית?"

"אם הייתי יודע מראש מה טמון בעסק זה, לא הייתי מכניס את ראשי למיטה חולה זו, אלא שלא היה מי שיזהירני טרם שקעתי בעולם המסחר, כיום קשה לצאת משם אחרי שהורגלתי לסגנון החיים הצעקני, אבל אותך אני מזהיר, אל תנסה להיכנס לעולם זה, זה מסוכן מאד בשבילך"

"אז מה אתה מציע לי במקום זה?" לא יכול היה דודי להסתיר את אכזבתו הרבה.

"לנהוג כאבך שיחי' וכעוד יהודים טובים, להישאר באוהלה של תורה, שם החיים מלאים שמחה ואין בהם שום סכנה, אתה לא מתחכם עם פושעים ואנשי עולם התחתון כפשוטו, אלא עולמך רווי עם תורה מתוך שמחה ואושר בלי דל".

"ולחיות חיי עוני מחפיר?" לא נותר דודי חייב.

"אני לא מסכים איתך, אבך שיחי' אינו עני, הוא מסתפק במועט כי הוא לא רוצה ליהנות מהעולם, אבל עני הוא לא, האם הלכת לישון כשאתה רעב, כפי שחווינו אנו בדור הקודם? ב"ה יש לכם לחם לאכול ובגד ללבוש, יעקב אבינו לא ביקש על יותר מכך?"

"האם תורה וגדולה במקום אחד מהווים סתירה? למה א"כ הגמ' מציינת את עושרו הרב של רבינו הקדוש, הגמ' מספרת שרבי היה מכבד את העשירים, להיות עשיר זה לא חיסרון אלא מעלה, יש לו יותר יכולות לעזור לעניים, להרבות צדקה וחסד בלי גבול, דבר שאבך כולל אינו יכול, כאבך בקושי אוכל לכלכל את ילדו, כשאגיע לחתן לא יהיה לי מאיפה להוציא את השקל הראשון, אתה יודע שישנן בנות ממשפחות טובות שלא זוכות להתחתן, כי אין להורים שלהן אגורה על הנשמה, למה אסור לי לחשוב על העתיד?"

"דודי עדיף שלא תתנסה בניסיון העושר, זה ניסיון קשה מאד, לא כל אחד מסוגל לתת כפי עושרו, הגמ' מספרת על נקדימון בן גוריון שהיה עשיר מופלג ולבסוף כל העושר אבד, כי לא חילק מספיק צדקה לעניים, הגמ' שואלת איך זה יתכן? הרי היה מחלק הון עתק בכל יום לעניים, עונה הגמ' שכפי כוחו לא נתן. כלומר יש תביעה גדולה מאד על העשיר, לא להסתפק בלתת צדקה [אפילו אם מדובר בסכומים גדולים] אלא לתת חומש מנכסיו, או לכל הפחות מעשר, תאר לעצמך שיש לך הון של עשרה מיליון דולר, האם יקל עליך להפריש

מיליון דולר לקופת הצדקה!? אני לא מכיר הרבה שנותנים כפי יכולותיהם. במקרה כזה הקטגור בשמים ימליץ לקחת את כל הכסף, קשה יותר להסתגל לעוני אחרי עושר, עדיף כבר לא להכיר את הצד ההוא" "דוד שימי, האם אתה כן נותן לפי ערך נכסיך?"

"בינתיים עמדתי בניסיון, אבל כל פעם מנסה היצר הרע לפתות אותי, פעם אחת לקמץ, לדחות את החוב לשנה אחרת, כעת יש לך לחצים כספיים וכדומה לזה תירוצים מתירוצים שונים, בניסי ניסים אני מתמודד בגלל שבכל דבר אני נועץ עם גדולי ישראל, הם אלו שמדרבנים אותי לא למעוד, אלמלי כן יתכן ולא הייתי עומד בניסיון. דודי האם אתה כבר יודע מראש שתוכל לעמוד בפיתויים?"

"אני אתפלל להשי"ת שיתן לי את הכוחות כפי שיש לך, אני מוכן להתמודד בניסיון הזה ולא להיות עני".

כשראה הדוד את קשיות עורפו של דודי פסק מלדבר איתו, הוא איחל לו הצלחה בהמשך הדרך, וביקש ממנו שלכל הפחות לא יצא לעולם העסקים מיד לאחר הנישואין, לכל הפחות עליו ללמוד עשר שנים, גם הוא עצמו לא יצא לעולם העסקים רק לאחר 12 שנות אבך, אלמלי כן היה נתלש מעולם התורה לחלוטין. דודי נענע בראשו חיובית, אבל בלבו פנימה ידע שהוא יצא לעסקים מיד אחרי החתונה, בקושי הוא מסוגל לשבת עד החתונה איך יארך את הזמן? הוא לא רצה לעשות שקר בנפשו, הוא לא נולד להיות אבך כולל.

האם חלילה וחס כך יהיה עתידו של דודי, את זה נראה בפרקים הבאים.

~~~~~

התודה והברכה לכל אלו שמסייעים להצלחת הגיליון!!! hanoch90@gmail.com חנוך חיים וינשטוק נ"י 050-414-2587